

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Bc. Tereza Navrátilová

**Nová úloha veřejných akademických institucí v občanské společnosti
a vzdělávání dospělých**

The New Role of Public Academic Institutions in Civil Society and
Adult Education

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2017

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Marek Hrubec, PhD.

Prohlašuji,

že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autorky

Ráda bych tímto poděkovala panu PhDr. Mgr. Marek Hrubec, Dr., Ph.D. za cenné rady, ochotu a vedení při tvorbě této práce.

Abstrakt

Diplomová práce se soustředí na navržení způsobu spojení občanů a veřejných akademických institucí, a to prostřednictvím práce vzdělavatele dospělých. Analyzuje současné způsoby komunikace akademických institucí s veřejností a nalézá nové, založené na principech teorie transferu výzkumných poznatků. Navrhuje, jak pracovat s vnášením prvků aktivní občanské participace do české společnosti na základě deliberativního pojetí demokracie a principů kritického přístupu ve vědě. Pozornost je věnována specifikaci role andragoga jako zprostředkovatele komunikace mezi občanskou společností a danou institucí.

Klíčová slova

vzdělávání dospělých, občanská společnost, veřejné akademické instituce, andragogika, participativní demokracie, transfer výzkumných poznatků, kritická teorie

Abstract

This diploma thesis is focusing on finding a new way of building a relationship between citizens and public academic institutions through the work of adult educators. It analyzes communication channels of academic institutions used for communication with the public and suggests new ones, based on the principles of knowledge mobilization theory. It draws how to bring elements of active civic participation into Czech society and this is based on deliberative concepts of democracy and principles of social critical theory. Attention is paid to the specification of the role of adult educator as a mediator of communication between civil society and the institution.

Keywords

adult education, civil society, public academic institutions, andragogy, participatory democracy, knowledge mobilization, deliberative democracy, critical theory

Obsah

0 Úvod	7
1 Spojení aktivních občanů a akademických institucí prostřednictvím andragogiky	10
1.1 Aktivní občanství a vzdělávání dospělých	11
1.2 Aktivní občanství a veřejné akademické instituce.....	12
1.3 Transfer výzkumných poznatků	13
1.4 Vzdělavatel dospělých jako zprostředkovatel spojení aktivních občanů a veřejných akademických institucí	15
2 Současný stav komunikace vědeckých institucí s veřejností v České republice	16
2.1 Komunikace univerzit s veřejností	16
2.1.1 Analýza prezentace univerzit v médiích směrem k občanům	17
2.1.1.1 Univerzita Karlova	18
2.1.1.2 Univerzita Palackého v Olomouci	19
2.1.1.3 Vysoká škola ekonomická.....	20
2.2 Výsledky a kritika zkoumaného způsobu komunikace a prezentace v médiích	23
2.3 Prezentace výsledků vědy a výzkumu	25
2.3.1 Analýza prezentace výsledků a popularizace vědy a výzkumu v médiích	25
2.3.2 Představení závěrů vzešlých z dané analýzy prezentace	27
2.4 Shrnutí	28
3 Koncept demokracie a občanské společnosti dle antické filozofie a jeho ideální podoba	30
3.1 Antická demokracie	30
3.2 Občanská společnost.....	32
3.3 Občanství v demokratické společnosti	33
3.4 Přiblížení se k ideálu demokracie a občanské společnosti v současné době	35
4 Kritický přístup ve vědě	37
4.1 Kritická teorie	37
4.2 Trichotomie kritika, deskripce, normativita	38
4.3 Vztah kritický přístup – občan.....	40
5 Aktivní přístup občanů k vědě a vzdělávání	42
5.1 Moderní myšlenkové proudy pojednávající o aktivním občanství.....	43
5.1.1 Třetí cesta.....	43
5.1.2 Teorie moderního rizika	44
5.1.3 Spor mezi liberalismem a komunitarismem	45
5.2 Deliberativní demokracie.....	45

5.3 Veřejná věda	47
5.4 Spojení vědy a vzdělávání s aktivními občany	49
6 Nové možnosti komunikace s cílovými skupinami	51
6.1 Princip transferu výzkumných poznatků	52
6.2 Praxe v oblasti komunikace s cílovými skupinami.....	53
6.3 Oslovení správných cílových skupin	54
6.4 Institucionální podpora spolupráce výzkumník-uživatel výzkumu	56
6.5 Nové možnosti komunikace s cílovými skupinami v České republice	58
6.6 Ideální vztah instituce – občanská společnost	63
7 Role andragoga jako zprostředkovatele komunikace mezi občanskou s polečnostmi a institucemi	64
7.1 Krátký exkurz – Lidov ýchovná činnost v českých zemích v 19. a 20. století..	65
7.2 Občanské vzdělávání a moderní myšlenkové proudy	67
7.3 Vzdělání a občanství.....	68
7.4 Role andragogiky při rozvoji občanské společnosti	69
7.5 Možná úskalí navrhnutého přístupu.....	71
8 Kritické zhodnocení nového přístupu.....	72
8.1 Antická a liberální demokracie	72
8.2 Limity deliberativního pojetí a nových myšlenkových proudů	73
8.3 Kritický přístup, deliberativní demokracie a vzdělávání dospělých.....	74
8.4 Závěrem	75
9 Revize idey nově navrženého přístupu v českém prostředí.....	77
9.1 Charter a překážky občanské společnosti v České republice	77
9.2 Vzdělávání dospělých a česká demokracie.....	80
9.3 Kroky k aktivní české občanské společnosti	81
10 Závěr.....	83
11 Soupis bibliografických citací.....	87
Příloha A: Tabulky	94

0 Úvod

V dnešním světě jsme často nuceni položit si otázku, jaká je současná úloha univerzit a vědeckých institucí. Musejí neustále legitimizovat svoji existenci, pokud nejsou přímo prospěšné dění na trhu práce a ekonomické situaci dané země? Jaké by mohly být kroky pro řešení neutěšené finanční situace univerzit a vědeckých institucí?

Podmínkou realizace univerzit a vědeckých institucí v demokratické společnosti je participace občanů. Řešení by proto v sobě mohla skýtat skutečná komunikace s občanskou společností, především s veřejností, s nejrůznějšími zájmovými či sociálními skupinami. Nemělo by se však jednat pouze o komunikaci jednostrannou, jak je to v současnosti obvyklé. Nový koncept spolupráce univerzit a vědy s veřejností by v sobě měl zahrnovat také názory a zpětnou vazbu od občanů, obsahující zprávu o jejich konkrétních potřebách a o společenských problémech. Zpětná vazba nejen vzhledem k univerzitám a vědeckým institucím, ale postupně k samé občanské společnosti by probíhala ve veřejných prostorech, fórech, místech, kam mají všichni přístup. Pro setkávání občanů se jako obzvláště vhodné jeví právě akademické instituce.

Novou úlohou univerzit a vědeckých institucí by mělo být oslovení různých cílových skupin a analýza této komunikace, která by byla založena interdisciplinárně a transdisciplinárně, převážně na andragogice, sociální a politické filosofii, sociologii, politologii a dalších vědách v jejich kritické podobě. Občané přitom mohou vyjádřit svůj zájem a při existenci zpětné vazby jsou do procesu komunikace ještě více zapojeni, zvláště pak pokud vidí výsledky a změny vzniklé z jejich iniciativy. Občané by tak mohli participativně spoluurčovat podněty pro směr vývoje vědy a univerzit, neboť zkoumání a vzdělávání je v demokratické společnosti participačně identifikováno jako problém a následně pak i řešeno, což následně opět vzbuzuje zájem občanů. Například lze takto iniciovat změnu starých kurikulárních systémů a nepružných reakcí univerzit na novou realitu.

Andragog zde vystupuje jako osoba, která umí komunikovat s veřejností, ví, jak ji oslovit a hlavně ví, jak ji vzdělávat. Aktualizovaná role části andragogiky by tak spočívala zprvu v nalezení metodologie správného oslovování veřejnosti

a aktualizovaná role andragoga by byla důležitá v pozici prostředníka mezi občanem a danou akademickou institucí.

Toto téma diplomové práce přináší možnost a volbu demokratického zasahování občanů do rozhodování ve větší míře, než je v současné době zvykem, a je velkou výzvou rozvíjet tímto způsobem ideu skutečně aktivního občanství (oproti současné nemalé lhostejnosti v naší společnosti). Jelikož existence oborů na univerzitách, jež nejsou přímo užitečné pro tržní ekonomiku, je stále trnem v oku mnohých, obory by komunikací s veřejností mohly více osvětlit a zvýšit povědomí o přínosnosti oboru, což se týká i vědeckých objevů. Navíc by vzdělání občané mohli participačně vstupovat do diskusí, jak a pro kolik lidí by mohlo studium být a vědět, a co studujícím přináší. Z aktivní zpětné vazby občanů by se mohly věda a vzdělávání zaměřit na problémy, které lidé opravdu mají, což je také jednou z hlavních myšlenek práce, mohly by fungovat ve své kritické podobě, fungovat jako společník občanů pro řešení daných problémů.

Struktura práce je následující. V počátku je úkolem deskripce společenských norem v současnosti – jak oslovují univerzity možné uchazeče, jak věda prezentuje své výsledky a koho tím chce oslovit. Následuje kritika toho, jakým způsobem se to provádí, jestli se opravdu osloví ti, kteří si z toho něco mohou odnést. Práce pak bude popisovat určitý ideální model fungujícího konceptu, který zmiňuji výše. Poté bude pozornost zaměřena na možná úskalí daného konceptu, výzvou pak bude identifikovat jeho slabá místa. Po této kritické reflexi se práce vrátí k ideálnímu stavu a znovu ho zhodnotí. Víceméně v každé části práce se objeví fakt, co právě andragogika přináší dané problematice: otázky, poznatky, znalosti a dovednosti. A jaká by mohla být případná aktualizovaná andragogická metoda komunikace s veřejností.

Cílem práce je kriticky zhodnotit přístup univerzit a vědeckých institucí ve věci komunikace s občany, navrhnout aktualizovaný koncept tohoto přístupu, který předpokládá názory a zpětnou vazbu občanů a zhodnocení změn na základě koncepce demokracie, občanské společnosti a veřejnosti v jejich kritické podobě, a zdůraznit roli andragogiky jako poskytovatele nové metodologie a vědění k řízení těchto aktivit.

Metodami jsou: uplatnění andragogických teorií veřejnosti. Analýza způsobu komunikování s veřejností, především prezentace v médiích, dále analýza oslovených

subjektů, co se přitom prezentuje a jak je tato prezentace zaměřena. Analýza několika cílových skupin, uvedeno na příkladu univerzity a vědeckých institucí.

1 Spojení aktivních občanů a akademických institucí prostřednictvím andragogiky

Jak oslovit veřejnost, tak, aby se sama začala angažovat ve věci fungování veřejných akademických institucí? Jakou roli v tomto může hrát andragogika? Ještě jednou si načrtneme vizi, kdy prostory univerzit slouží k setkávání občanů a stejně tak i prostory vědeckých institucí. Zde společně diskutují nad aktuálními problémy a dávají tak podněty vědcům, kteří na jejich náměty pružně reagují a stejně tak i jejich bádání či i samotná výuka. Níže vymezují možný teoretický rámec popisované představy.

V této práci je andragogika vnímána převážně jako „věda o výchově dospělých, vzdělávání dospělých a péči o dospělé respektující všestranně zvláštnosti dospělé populace a zabývající se její personalizací, socializací a enkulturací“ (Palán, 2002, s. 7) a zvláště pak jako „věda o vyrovnávání se dospělého člověka se sociálními institucemi“ (Šerák, Dvořáková, 2009, s. 13). Jelikož osoby vstupující do veřejné diskuze a tím pádem cílovou skupinou jsou právě a převážně dospělí. Výše zmíněné můžeme shrnout tak, že andragogika je zastřešující věda, vzdělávání dospělých pak jako příslušná praxe. Role andragoga a vzdělavatele dospělých se pak vzájemně slučují a prolínají z podstaty teoretického pozadí a rámce, proto mezi nimi v této práci není jasná distinkce.

Stejně tak frekventovaným a skloňovaným pojmem v textu je pak vzdělávání dospělých a to v kontextu chápání spíše jako vzdělávací systém, tedy „systém institucionálně organizovaných i individuálních (sebevzdělávacích) vzdělávacích aktivit, které nahrazují, doplňují, rozšiřují, inovují, mění nebo jinak obohacují počáteční vzdělávání dospělých osob, které záměrně a intencionálně rozvíjejí své znalosti a dovednosti, hodnotové postoje a zájmy a jiné osobní a sociální kvality, potřebné pro plnohodnotnou práci a plnění životních a společenských rolí“ (Palán, 2002, s. 12), než jako vzdělávací proces (srov. Palán, 2002, s. 12).

A právě zde se nabízí otázka: Je aktivní občanství jednou ze životních a společenských rolí, a tím pádem by v souvislosti s tímto pojmáním měl figurovat i vzdělavatel dospělých jako někdo, kdo aktivitu v občanské demokratické společnosti zprostředkovává a utváří pro ni podmínky? Tedy nejen vybavit jednotlivce

informacemi a dovednostmi, které mu dopomohou zhostit se plně jeho společenské role občana, konkrétně dospět do takového stavu, kdy je občan schopen zodpovědně se rozhodnout, srozumitelně formulovat svůj názor, orientovat se v okolním společenském uspořádání a zároveň se aktivně podílet na veřejném životě (Šerák, Dvořáková, 2009, s. 33), ale i sám takovouto aktivitu vytvářet a vést k ní občany přímou cestou.

Nejprve však definuji používání a zacházení s hlavními pojmy nejfrekventovaněji se vyskytujícími v této práci. Dále osvětlím spojitost a již fungující vzájemné propojení mezi vzděláváním dospělých, aktivním občanstvím a veřejnými akademickými institucemi.

1.1 Aktivní občanství a vzdělávání dospělých

Při formulování obsahu pojmu občanství se opírám o definici v širším slova smyslu tak, jak ho formulují např. Reschová a Říchová (1999, s. 62) „Občanství v širším slova smyslu je pojem, který určuje vztah státu k jeho obyvateli, a naopak obyvatele ke státu. Občanství je současně i výrazem zprostředkovaného vztahu obou ke společnosti jako celku. Být občanem státu není v tomto smyslu pouze vyjádřením příslušnosti ke státu na základě naplnění formálních (většinou právních) předpokladů, které umožňují stát se příslušníkem daného státu; je současně i kvalitou, jejíž obsah je určen mírou naplnění práv a povinností, které k občanství cítí sám občan. Být občanem tedy znamená nejen právo volit svého zástupce, ale současně podle svého přesvědčení tohoto práva i využít. Být občanem neznamená být pouhým objektem práv a povinností s touto hodnotou spojených. Znamená to současně vztah občana ke státu a společnosti realizovat, tedy naplnit občanství aktivním obsahem (v tomto smyslu i pasivní rezistence je určitou formou aktivity), nebýt k věcem veřejným a občanským lhostejný“.

Oproti tomu občanství v užším slova smyslu určuje příslušnost obyvatele ke konkrétnímu státnímu celku (Reschová, Říchová, 1999, s. 62). K aktivnímu občanství se ještě jednou blíže vrátím v 5. kapitole s podrobnějším rozebráním jeho role v demokratické společnosti.

Vzdělávání dospělých a aktivní občanství mají dlouhou společnou historii interakce a vzájemného obohacování. Nedávná evropská minulost nabízí nespočetně příkladů

o vzájemně udržitelném partnerství mezi praktikami a institucemi vzdělávání dospělých na jedné straně, a aktivního občanského zapojení na straně druhé. Vzpomeňme si např. na boj o nezávislý tisk či vytváření veřejných knihoven a muzeí. Nejen toto, ale i další příklady z dob minulých zdůrazňuje na svých webových stránkách Společenství pro aktivní demokratické občanství a vzdělávání dospělých Evropské společnosti pro výzkum vzdělávání dospělých (ESREA) fungující již od 90. let minulého století. Přinesla mnoho seminářů a je známa jako jedna z neaktivnějších a produktivních sítí v rámci ESREA. Společenství bylo vytvořeno jako výzva po rozpadu východní a střední Evropy z područí sovětského vlivu (ESREA, nestránkováno, nedatováno).

Dále se hned v úvodním textu na webových stránkách této společnosti dozvídáme, že když se posuneme z minulosti do současnosti, bohužel, vztah mezi vzděláváním dospělých a aktivním občanstvím je již méně zřetelný. Je to příklad jednoho z modernistických projektů, nyní ztrácí relevanci a smysl v individuální a fragmentované společnosti? Naopak: evropský výzkum aktivního občanství a vzdělávání dospělých je prosperující, nejen z důvodu, že otázky, které adresuje jsou tak současné a vyzívající jako vždy i když se sociální a politický kontext v Evropě za dobu jejího fungování změnil, ale stále je urgentní potřeba spojovat a zdůrazňovat roli vzdělávání dospělých ve spojení s demokratickým občanstvím v místním, národním i globálním měřítku (ESREA, nestránkováno, nedatováno). Zde můžeme najít jeden z dalších argumentů pro zvýšení povědomí o roli andragogiky jako prostředníka v občanské společnosti nejen mezi občany a veřejnými akademickými institucemi, ale i mezi občany a společností jako takovou.

1.2 Aktivní občanství a veřejné akademické instituce

Zřizovatelem vysokých škol a Akademie věd, na které je v této práci kladen důraz jakožto na veřejné akademické instituce, je stát. Jejich vznik, organizace, financování, fungování a další provozní věci se řídí státními zákony, konkrétně zákon č. 137/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 283/1992 Sb. České národní rady o Akademii věd České republiky. Mají tak i nepřímou návaznost na politické pozadí v zemi oproti institucím soukromým.

Dále v textu popisují možnost využití jejich prostor jiným způsobem, než ke kterému jsou ve svém každodenním provozu primárně určeny (a už se tomu také tak v menším měřítku od nepaměti děje). Skrývají v sobě mnohem větší potenciál v roli veřejného prostranství (tedy místa veřejné diskuze a setkávání občanů) v aktivní občanské společnosti. Mohou se tak stát centry demokratického vlivu a participace, a zároveň tak být veřejnosti bližší. Díky tomu se pak ona sama může podílet na jejich fungování a stejně tak lépe rozumět jejich vědecké úloze.

Jak již bylo řečeno, můžeme pozorovat již probíhající aktivitu na půdě vědeckých institucí. V současné době je organizováno v jejich prostorách mnoho druhů akcí, které mají za cíl oslovit širší veřejnost, bohužel si nemůžeme dovolit tvrdit, že osloví správnou cestou i ty, kteří se sami o tyto projekty aktivně nezajímají nebo nejsou ať už členem Akademie věd či studentem (potenciálním, současným i minulým) vysoké školy. Praktickou explanaci propojení mezi těmito institucemi a širokou veřejností vystihuje ve své podstatě i teorie transferu výzkumných poznatků, v zahraničních textech popisována převážně slovním spojením “knowledge mobilization“. Té se věnuji v následující podkapitole textu.

1.3 Transfer výzkumných poznatků

Na začátek pár slov k terminologii: najdeme mnoho různorodých ekvivalentních názvů k popisu termínu „knowledge mobilization“. Můžeme vysledovat nepatrné rozdíly mezi slovními spojeními transfer vědění, mobilizace vědění, výměna vědění, integrace vědění a jim podobnými (v angličtině knowledge transfer, knowledge translation, knowledge exchange, knowledge transfer and exchange, knowledge translation and transfer, knowledge mobilisation, a knowledge integration), nicméně všechny tyto termíny tíhnou k popisu jedné skutečnosti, a to procesu propojení sociálního výzkumu s praxí a politikou. Pro účely této práce využívám českého ekvivalentu transfer vědění či transfer výzkumných poznatků, případně mobilizace vědění, jež je již stejným názvem interpretován v několika odborných publikacích a pojmám jej, jak bylo napsáno výše, ve významu rozvíjející se institucionální infrastruktury vytvořené pro maximalizaci dopadu vědeckého výzkumu na veřejnou politiku a profesionální praxi.

Jak uvádí Fenwick a Farrell (2012, s. 3), obecně řečeno, transfer výzkumných poznatků se zdá být o aktivním zapojení diverzifikovaných veřejných uživatelů výzkumných výsledků – o zapojení, které přesahuje tradiční formy jejich akademického šíření, jako jsou vědecké články či publikace psané směrem k akademickým čtenářům. Výsledkem tohoto zapojení pak může být mobilizace veřejnosti k tomu, aby ona sama byla uživatelem výzkumu a také mobilizace dopadu díky tomu viditelných změn právě mezi takovými uživateli výzkumu.

Jinými slovy, výzkumníci zabývající se výchovou a vzděláváním stejně tak, jako ti v jiných oborech, jsou stále více nuceni ukazovat přímé výsledky jejich práce v kontextu současné reality kolem nich, a ne v „PR oparu“ všech informací, které šíří (Fenwick, Farrell, 2012, s.7).

David Phipps, ředitel služeb výzkumu a transferu vědění na Yorské univerzitě v Torontu v Kanadě popisuje danou problematiku následovně: Sociální a humanitní vědy jsou důležité. Je tomu tak, protože pomáhají rozumět a řešit nepříjemné a složité, a v současném vnímání téměř neřešitelné problémy (v originále nazývané „wicked problems“) jako chudobu, bytovou problematiku, imigraci, klimatické změny, bezpečnost, problémy domorodců a sociální determinanty zdraví – když máme pár z nich vyjmenovat. Umíme tyto problémy řešit, ale potýkáme se s těžkostí jejich vymýcení. Jsou problémem sociálních věd jakožto problémy sociální. Univerzity jsou hlavním producentem nového vědění o výzkumu a talentů na absolventské úrovni. Univerzitní vědění a talent mají potenciál podílet se na nových přístupech ke složitým sociálním problémům, ale nemohou přispívat společnosti, pokud studenti společenských a humanitních věd sami sebe limitují tradičními akademickými paradigmaty školní komunikace a šíření výsledků bádání. Transfer výzkumných poznatků je proces spojování akademického sociální a humanitního výzkumu směrem k neakademickým k osobám s rozhodovací pravomocí (decision-makerům) aby právě tento výzkum informoval o rozhodnutích o veřejné politiky a profesionální praxi. Knowledge mobilisation (proces) může zaktivovat sociální inovaci, tedy výsledek (Phipps, 2012, nestránkováno). Nalézáme zde mezi řádky i směřování ke kritickému přístupu ve vědě, kterému se věnuji více v 4. kapitole práce.

1.4 Vzdělavatel dospělých jako zprostředkovatel spojení aktivních občanů a veřejných akademických institucí

Problémy identifikování vlivu transferu vědění a vědeckých poznatků jsou dnes dobře známy, navazují na výzkumné studie o působení výzkumu již od roku 2000. Různé typy poznatků se uplatňují pokaždé jiným způsobem. Byly identifikovány alespoň tři různé formy jejich vlivu:

- Instrumentální (například ovlivňování vývoje politiky, praxe či poskytování služeb, upravující legislativu, změna chování);
- Konceptuální (například blíže vyjasňovat porozumění těmto a dalším příbuzným jevům, znovuformování debaty) a
- Budování kapacit (například pomocí rozvoje technických/personálních dovedností)

(Fenwick, Farrell, 2012, s. 7).

Aktivní roli andragogiky zde spatřuji ve vlivu konceptuálním a budování kapacit, můžeme hovořit spíše o nepřímém vlivu instrumentálním. Prolínají se zde různé přístupy k roli vzdělavatele dospělých, ale jak je patrné, má blízko ke spojení veřejných akademických institucí jako místa setkávání aktivních občanů a k možným formám vlivu na základě praxe občanského vzdělávání a k přístupu ke vzdělávajícímu se dospělému jako takovému. Je důležité zvolit metodu, která občany bude aktivizovat k participaci jak k dění na vědeckých institucích, v jejich blízkém okolí, komunitě, ale i k širokému politickému dění v České republice. Jak toho dosáhnout v samotné praxi vzdělavatele dospělých dále rozvíjím v 7. kapitole, nyní se však pojdme blíže podívat na aktuální stav komunikace zmiňovaných institucí v naší zemi.

2 Současný stav komunikace vědeckých institucí s veřejností v České republice

Je nutné zohlednit specifika vnímání role občanské společnosti a úlohy vědeckých institucí v České republice. Proto dále v textu popisuji na reprezentativních příkladech, jaké způsoby komunikace jsou ze strany institucí směrem k občanům u nás nyní nejvíce používány. Na základě této deskripce můžeme nalézt výzvy k překonání, se kterými je záhodno se potýkat. Nově navrhnutému přístupu v této práci se tak nabízí cesta k cíli sice trnitá a dlouhá, ale již teď nalzáme nové kroky směrem k většímu podílení se občanů na věcech veřejných, proto není cestou bez dosažitelného cíle. Abychom k tomuto cíli dospěli, je nutné snažení nejen vědeckých či státních institucí, ale i různých zájmových či politických skupin. Také je cestou, kterou nás mohou provést andragogové (a i pedagogové). Je zde obrovský prostor pro ještě větší rozvoj praxe a oživení skromné tradice občanského vzdělávání dospělých v návaznosti na to, jak tomu bylo v českých zemích zvykem, což můžeme nazvat předchozími kroky popsané cestě. Bohužel i vzhledem k historickému vývoji je valnou většinou Čechů odpovědnost za vývoj české společnosti předávána spíše do rukou státu než občanů, je tedy před námi ještě mnoho dalších dílčích úkolů ale doufám, že řešení pár z nich si můžeme odnést z této diplomové práce.

2.1 Komunikace univerzit s veřejností

Zpět k aktuální situaci na poli vědeckých institucí a jejich roli. Dělají aktuálně něco pro aktivizaci občanů, fungují jako místo setkávání? Umí správně oslovit ty, co dané dění zajímá? Jakých komunikačních kanálů k tomu využívají? Je známo, že vzhledem k ekonomickému nastavení systému hospodaření univerzit oslovují převážně budoucí a současné studenty. Věnují se také komunikaci s absolventy, ale co veřejnost? Stejně tak například Akademie věd, u které je sdílení výsledků svých činností s okolní společností jedním z jejich cílů. Jaká je její míra zapojení, získávají vědecké instituce nějakým způsobem zpětnou vazbu ať už na sebe instituci jako takovou, ale i na dění v občanské společnosti a snaží se tímto způsobem i zpětně společnost ovlivňovat, mají k tomu prostředky? Nabízí se nám tyto a mnoho dalších otázek. Proto následuje analýza současného stavu a způsobu komunikace s veřejností. Především prezentace

v médiích, dále analýza oslovených subjektů, co se přitom prezentuje a jak je tato prezentace zaměřena.

Analýza komunikace daných institucí byla prováděna na základě těchto kritérií: analýza použitých mediálních prostředků k oslovení veřejnosti (televize, rádio, sociální sítě, internet, tištěná média) a způsob jejich prezentace (veřejné prostranství, komu je přizpůsoben zvolený způsob komunikace, vizuální stránka). V rámci možností jsem se pokusila sejít k rozhovoru nad touto problematikou se zodpovědnou osobou či osobami za PR, marketing či komunikaci s veřejností. Proto výsledky analýzy prokládám postřehy a připomínkami právě těchto osob.

2.1.1 Analýza prezentace univerzit v médiích směrem k občanům

Tato část textu přináší nové podněty, a hlavně analýzu stavu komunikace s veřejností na třech vybraných reprezentativních univerzitách. Zvolený vzorek reprezentuje hlavně univerzity, jež produkují velké množství absolventů humanitních a sociálních věd, kterým je věnována pozornost v práci. Zároveň je zohledněn fakt, že jsem chtěla dát prostor i vyjádření ze strany zástupců daných institucí mající na starost komunikaci s veřejností. Proto jsou zde univerzity, ze kterých mi bylo kladně odpovězeno na možnost kontaktu a vyjádření k dané věci. Popisuji současný stav a stejně tak zdůrazňuji rozdílné, vymykající se implikované způsoby jednotlivých vysokých škol, které by mohly být další inspirací i pro ostatní anebo naopak není nutné je kvůli nesprávnému zacílení v budoucnu opakovat. Co se využívání sociálních sítí týče, soustředím se na komunikaci univerzity jako celku, a nesoustředím se na profily a účty jednotlivých pracovišť z důvodu nejednotné organizace jejich způsobu využívání. Zaměřuji se na média užívaná širokou veřejností a napříč věkovými skupinami. To vylučuje ty sociální sítě, které sice nabízí prostor pro oslovení mladších ročníků a tím pádem potenciálních studentů a také budování povědomí o dané vysoké škole, ale vzhledem k cíli práce jejich dopad na osvětu návrhu funkce vědeckých institucí v demokratické společnosti není tak rozsáhlý. Což ovšem nevylučuje fakt, že v budoucnu by tomu nemohlo být jinak.

2.1.1.1 Univerzita Karlova

Největší a nejstarší česká univerzita, která je zároveň mou alma mater samozřejmě nesmí chybět.

Mediální prostředky k oslovení veřejnosti:

Televize a rozhlas

Televizní pořad Univerzita Karlova online v České televizi je cyklus přednášek, které jsou buď pravidelně živě streamovány na portálu iVysílání České televize nebo jsou k dispozici k online shlédnutí pro případné zájemce, jsou tvořeny již od roku 2012. Odborníci a vyučující z Karlovy Univerzity zde vedou přednášky na různá témata průřezem všech vyučovaných oborů. K dnešnímu dni můžeme na stránkách najít kolem sta dílů tohoto cyklu. Ve zmiňované tvorbě nalézám snahu o určitou popularizaci vědy a o tvoření povědomí o tom, jaké přednášky na Karlově univerzitě je možné navštěvovat, co může být obsahem výuky a čím se vyučující ve své práci zabývají. Zároveň je kontakt s vyučujícím odborníkem zprostředkován široké veřejnosti, bourá se tak bariéra zdí instituce a je možné do ní nahlédnout a dozvědět se, jak vypadá nejen fyzicky, ale i co se můžeme uvnitř naučit. Obsah osloví spíše aktivní zájemce o danou problematiku, lidi, co se chtějí sami vzdělávat anebo ty, co brouzdají po internetových stránkách České televize. Větší osvěta směrem k občanům by tak nebyla na škodu, pořad má již svou tradici a vzniká a je vysílán pravidelně. Základy tak již jsou postaveny, chtělo by to na něj více veřejnost upozornit. Já osobně jsem o této možnosti „podívat se na přednášku“ dosud nevěděla.

Internetová televize Úkáčko.tv se na webových stránkách se prezentuje jako „... internetová televize studentů Univerzity Karlovy. Vytváříme reportáže ze studentského prostředí, dění na univerzitě a kultury. Natáčíme rozhovory s osobnostmi i videa pro pobavení. Jsme prostor, kde se mohou studenti jakékoli fakulty naučit tvořit své vlastní reportáže“ (Úkáčko.tv, nedatováno, nestránkováno). Stránky jsou tedy, jak z textu vyplývá, určeny převážně studentům, slouží k utváření povědomí o studiu na univerzitě mezi případnými zájemci. Najdeme zde také odkazy na diskutovaná současná témata i na ostatních univerzitách v mezinárodním měřítku. UKacko.tv má i svůj vlastní YouTube kanál a používaný účet na Instagramu.

Při bližším pohledu (a poslechu) na fungování propagace v rádiu, se dozvídáme, že významní odborníci jsou zváni do rozhlasového vysílání spíše jako hosté, samostatný pořad v rozhlase univerzita nemá. O reklamní kampani v rádiích nemám informace. Je spíše nevyužívaným médiem. Když už, tak se hovoří o památné akci či výročí, se kterými jsou spojené případné oslavy v jejích prostorách.

Sociální sítě a internet

Na svém veřejném facebookovém profilu univerzita informuje o dění na ní, zajímavých návštěvách, konkrétních událostech či případných zasedáních a akcích akademického senátu.

Kanál Univerzity Karlovy na populárním video nosiči YouTube má 1851 odběratelů (stav k datu 2.4.2017). Obsah je tvořen videi k oslavení příležitosti nějakého výročí, při návštěvě významné vědecké osobnosti, k informačním dnům na UK a pár oborových videí. Největší počet snímků je v kategorii Věda na UK představující vědecké osobnosti působící na univerzitě a jejich dosavadní práci, pohled na společnost a svět kolem nás.

Príspevky na sociální síti Twitter vždy reagují na konkrétní dění ať už na půdě univerzity nebo na události s ní spojených a jsou doplněny fotografiemi. Dalo by se nazvat zrcadlem odrážejícím ihned důležité momenty na Univerzitě Karlovy.

Můžeme narazit i na vlastní originální stránky ukacko.cz sloužící jako portál pro studenty, naleznout na něm všechny důležité informace pro orientaci na univerzitě a přehled věcí, které by je moly zajímat.

2.1.1.2 Univerzita Palackého v Olomouci

Druhé nejstarší univerzitě v České republice (právě z toho důvodu byla zařazena do vzorku) a její komunikaci a působení v médiích je věnován následující text. Jaký způsob komunikace volí tato menší moravská univerzita?

Televize a rozhlas

Univerzita využila možnosti placeného TV spotu, a to se zacílením na mladším ročníky a tím pádem na potenciální uchazeče. Reklama běžela před a mezi epizodami oblíbeného seriálu Simpsonovi. Její grafika a jazyk odpovídaly cílové skupině – kreslené postavičky a neformální způsob vyjadřování.

Studenti provozují při Univerzitě Palackého vlastní rádio UP AIR, které se prezentuje jako médium nabízející „progresivní hudební výběr a nezávislé mluvené slovo každý den od 13:00 do 21:30“ (UP AIR, nedatováno, nestránkováno). Opět se hosté z univerzity objevují v národních i lokálním radiovysílání pořadech, jejich rozhovory mají spíše informační charakter či poskytují odborný názor na nějakou problematiku. Vznikla také studentská televize, která fungovala jako diskuzní pořad s osobnostmi světa Univerzity Palackého, bohužel po pár dílech se již další nenatočily.

Sociální sítě a internet

Facebook je využíván jako nástroj komunikace s lidmi, kteří chtějí sledovat dění na univerzitě, aktivitu studentů a osobností univerzity, popřípadě relevantní informace ze světa. Na YouTube funguje obnovená studentská televize, která nemá vlastní stránky, ale knihovnu videí pod účtem univerzity. Funguje jako informační kanál pro studenty, aby se zorientovali v nových pravidlech, volnočasových akcích a projektech dané instituce. Mimo tuto studentskou televizi univerzita na svém kanále, který je mimochodem pojmenován v angličtině PalackyUniversity, prezentuje formou videí záznam akcí – plesů, významných proslavů, ale i PR videa cílená na uchazeče. Právě tato videa si zaslouží vyzdvihnout – jsou velmi kvalitně a poutavě zpracována a dosahují zajímavých čísel shlédnutí. Na Twitteru má instituce účet vytvořený, ale užívá ho jen sporadicky, spíše má více označení v příspěvcích, než že by je sama generovala.

2.1.1.3 Vysoká škola ekonomická

Vysoká škola ekonomická se nedávno probjovala do žebříčku 800 nejlépe hodnocených univerzit a mezi studenty netechnických oborů stále získává na popularitě a prestiži.

Komunikace s veřejností probíhá v drtivé většině přes web a sociální sítě (převážně Facebook), oslovení správných cílových skupin je dle nich velmi těžké, aktivita je spíše vyžadována na druhé straně, oni se snaží přizpůsobit rozsah a druh přednášek aktuálnímu dění.

Určitá rozdrobenost a nemožnost jednotné marketingové strategie je dána mírou odpovědnosti za komunikaci s veřejností jednotlivých fakult a pracovišť, což se vyvíjí i od specifičnosti jejich oboru, a tak i zájmům studentů, absolventů, a i ze strany

veřejnosti jako takové. Všechny konané akce a podstatné informace shrnuje Zpravodaj VŠE.

Absolventy má na starost Rozvojové a poradenské centrum VŠE, i když na ně kontakty má, spíše musí být sami aktivní a chtít se zapojit (což je v podstatě společné pro celou nabídku aktivit, setkání a konferenci). Stabilně funguje i univerzita třetího věku, je placená, ale není dáno přesné kurikulum, studenti si volí strukturu kurzu.

Škola se snaží proniknout do řad potencionálních studentů spíše strategií spolupráce se středními školami, převážně gymnázii. Má adresář středních škol, které pravidelně oslovuje a zasílá jim své propagační materiály a zve studenty na den otevřených dveří. Zástupce těchto škol na pravidelná setkání na půdě vysoké školy. Tím aktivita v prostředí středních škol nekončí, snaží se pořádat přímo v jejich prostorách přednášky o škole, oboru jako takovém, mluvit o zkušenostech studentů, získat od nich zpětnou vazbu a také VŠE uvést do jejich povědomí. Další součástí plánu je i působit na středních školách více než v rozmezí jedné přednášky, ale spolupracovat dlouhodobě, a to i s pedagogy na těchto institucích a relevantně je vzdělávat a předávat znalosti pro ně a skrze ně. Jsou pořádány soutěže pro studenty za účelem získání povědomí a zároveň prestiže a funguje to výborně i pro „odlovení“ talentovaných studentů. Což jak konstatují, je v dnešní době velmi důležité, protože i vzhledem k polistopadovému a následujícímu vývoji ve školství, který moc nenahrává konstantnímu a jednotnému vzdělání celým spektrem mezi studenty.

Při rozhovoru zaznívala slova jako – musíme je oslovit napřímo (myšleno studenty), ne se snažit působit celoplošně (což se shoduje s navrhovaným přístupem oslovení správných cílových skupin, i když uplatněno na potencionální studenty. Už nestačí tradice školy, ale je potřeba se zaměřit na to, co chce lidem říct a jak na ně působit. To je i jedním z důvodů pořádání různorodých společenských akcí na území instituce a také přizpůsobování prostor, okolí a komunikace tak, aby působila více "domáctějším" dojmem a nebyla jen místem přednášek a knihoven, ale i prostorem pro setkávání studentů i nestudujících, neformálních akcí, a i místem odpočinku. Aby byli se školou více sžití a trávili tam více času. Budování značky je tak přímo spojené s budováním školy jako otevřeného místa pro všechny.

Co se týká působení veřejnosti přímo na obsah studia a aplikování jejích potřeb do podoby studia a skladby předmětů či oborů, jsou k tomuto velmi skeptičtí. Problémem je daný systém akreditací a plánování, a proto přizpůsobení se pružnějšímu a dynamičtějšímu plánu studia je velmi složité z hlediska byrokracie a povinností dané státem a s ohledem na studenty, kteří musí tento plán plnit a jimž jsou dány podmínky pro úspěšné absolvování studia. Vysoká škola musí při nástupu studentů do daného programu garantovat jeho kontinuitu. Což samo o sobě jde proti výběru výuky a pružnějšímu fungování studijních programů.

Problém zacílení na správné zájmové skupiny (a tak i zdůvodnění proč tomu tak celoplošně nečiní) vidí v přehlcenosti informacemi dnešních lidí.

Jsou omezení v plánování marketingové strategie také granty, které jsou časově omezeny a také, jak už bylo řečeno rozdrobenosti po fakultách, proto nemají jednotou strategii, spíše tyto aktivity zastřešuje PR oddělení, kde jsem byla.

Setkávání na akcích školy vidí jako možnost a prostor pro kultivaci názorů lidí a naučení jich umění vytvořit si na ně co vlastní kritický názor (ovšem zde opět narážíme na to, že takovýchto kupříkladu přednášek se účastní spíše lidé, kteří se v tom chtějí zdokonalovat či sami učit).

Mediální prostředky k oslovení veřejnosti:

Televize a rozhlas

Stejně tak jako u ostatních vzdělávacích institucí je působení v televizi a rádiu spíše pasivní, do těchto medií jsou zváni hosté působící na škole. Sociální sítě jsou využívány plnohodnotně.

Sociální sítě a internet

Facebooková stránka je vedena oproti ostatním v angličtině a má stejný jasný účel – informovat studenty o dění na univerzitě a o zajímavostech z jejího prostředí či okolí. Studentské dny, promo videa, život studentů – takto by se dal shrnout obsah na sociálním médiu YouTube. Opět zde není rozdíl oproti ostatním. Na oficiální účet na Twitteru jsem nenarazila. Univerzita plně využívá potenciál svých veřejných stránek a školní akce tam veřejně prezentuje. Každý, kdo je navštíví tak i ví, čeho se

může v případě zájmu zúčastnit, a není toho málo. Jednotlivá pracoviště a spolky jsou v tomto ohledu hodně aktivní.

Tištěná média

Škola nevyužívá placených příspěvků v tištěných médiích.

Způsob prezentace:

Zvolený způsob komunikace je určen především studentům budoucím i současným, popřípadě absolventům. Škola komunikuje i s veřejností, která pokud chce o dění vědět a účastnit se přednášek a diskuzí, ať už formálně na univerzitě třetího věku, nebo neformálně na akcích pořádaných mimo kurikulum, se musí aktivně zapojit. A sledovat tak sama to, čeho by se případně chtěla zúčastnit. Ke komunikaci samotné jsou tak využívány především sociální sítě a internetové kanály. Vizuální stránka odpovídá vybrané oslovované cílové skupině. Žádné velké kampaně zasahující do veřejného prostoru ve městech neprobíhaly a ani probíhat nebudou. Stejně tak se škola nevydala cestou placené reklamy ve věci popularizace občanských možností a realizace v rámci nabízeného portfolia rozšiřování si obzorů a navštívení univerzity za jiným než studijním účelem. A to přitom přednášky pro veřejnost pořádá ve velké míře.

Instituce se nebrání být otevřenou veřejnosti, chce být místem setkávání. Aktivně cílové skupiny neoslovuje, nicméně snaží se mít různorodé portfolio nabízených společenských akcí a nebojí se zvát ani kontroverzní osobnosti a informovat o určitých věcech, kvituje rozprůdění debat, nechce být místem mlčení. Souvisí to i jistým způsobem s tím, že již nestačí tradice a jméno školy jako takové, je potřeba pracovat na "budování značky", ale zároveň chce být i místem, kde to společensky žije.

2.2 Výsledky a kritika zkoumaného způsobu komunikace a prezentace v médiích

Univerzity využívají dostupné komunikační kanály spíše k oslovení potenciálních studentů a budování značky. Tak aby působily jako instituce, kde to žije a na kterých je dobré studovat. V menší míře pak komunikují směrem k veřejnosti své aktivity a akce s vědeckým zaměřením. Velmi kvitují živé vysílání přednášek Univerzity

Karlovy, jež je poté možné i shlédnout ze záznamu. Lidé se tak nejen mohou prostřednictvím multimédií vzdělávat, ale i získat pocit účasti na přednášce, poznat prostory školy a co je nejdůležitější, poznat blíže vědecké výstupy na škole působících a vyučujících odborníků. Sledovat stav aktuálního badání v daném okruhu vědy.

Pro účely komunikace s veřejností jsou využívána především sociální média. Navrhují možnost posílat například v měsíčním intervalu newsletter do e-mailu těm, kdo si o to sami zažádají zadáním e-mailové adresy na webových stránkách instituce. Zároveň se pomocí současných metod online marketingu dá s touto skupinou skvěle přímo komunikovat a analyzovat ji. Může se tak určit charakteristika odběratele, jeho sociodemografické pozadí, zájmy apod. Díky tomu je pak možné přizpůsobit i obsah a témata, která by ho mohla nadchnout a přilákat. Použít by se dala například metoda Lead Scoring – a díky ní si určit ideální profil osoby, kterou chce oslovit.

Dá se využívat i internetová reklama, pokud si člověk čte nějaký druh tématu, objeví se mu k tomu možnost návštěvy veřejné diskuze. Stejně tak pokud se člověk o dané téma zajímá, má příslušnou sociodemografickou charakteristiku – Google a cílená reklama může s tímhle vším pomoci, proč to nevyužít ku prospěchu věci?

Univerzity by měly dát veřejnosti ještě více najevo, že nejsou místem jen pro studenty. I když se akce pro občany pořádají, ví o tom a přijdou ti, co se o to aktivně zajímají, dá se je oslovit i jiným způsobem vyžadujícím aktivitu nejen ze strany zájemců, ale hlavně ze strany příslušné instituce.

Moderní reklamní svět nás učí, že je potřeba vědět přesně znát danou osobu a její požadavky, zvyky a preference... proč těchto nástrojů nevyužít i ku prospěchu aktivní občanské společnosti? Poznejme správnou cílovou skupinu, která má k danému problému co říci a přesně problematika tohoto tématu se jich přesně dotýká a mají o ni zájem, chtějí se v ní angažovat. Pokud jim dáme tu možnost a dozvědí se informace, ke kterým by se samostatně nedostali, i když se podaří oslovit jen menší množství z nich, tak už to znamená velký úspěch. Mohou zde být občané, které daná věc zajímá, jsou pro ni zapálení a nebojí se v ní angažovat.

A nemluvíme jen o internetovém světě. Správně cílené články v časopisech, ať už odborných nebo neobdobných, magazínech, novinách fungují stejně dobře jako i informace na městských vývěškách, v knihkupectví, knihovnách, muzeích,

kavárnách, menších obchodech apod. Ke spolupráci by se jistě přidalo několik občanských sdružení, zájmových skupin, ale právě i kulturní prostory. Důležité je samozřejmě správně určit, komu bude daná problematika určena, zvolený jazyk i vizuální stránka.

Univerzity v současné době komunikují hlavně směrem ke studentům, rozdrobeně v rámci jednotlivých pracovišť, což není na škodu, protože se každý orientuje jinak obsahem studia. Snaha, aby univerzity po posledních přednáškách prázdnými místy bez života, zde také je. Bohužel není podporována tak, jak by si zasloužila. Je jasné, že je to dáno i politikou státu v tomto směru – vzdělávací instituce jsou místem pro studenty a vědu, a právě tímto směrem plynou i finance z jeho strany. Podpora aktivit mimo toto zaměření je už pak spíše na snaze samotné instituce. Přitom právě stát by měl z podstaty demokratické společnosti tuto ideu podporovat a dát svým občanům i volnější ruku v tom, jak chtějí, aby tyto státní peníze uspokojili jejich poptávku po určitých řešeních na straně společnosti, s čímž ji mohou humanitní, a hlavně sociální, vědy ve své kritické podobě pomoci. I univerzity totiž mají být místem nejen vědy, inovací a výzkumu v oblastech, které už dávno fungují hlavně na technických oborech a přináší lidem ovoce v podobě pokroku, ale i místem odpovědí na současné otázky, se kterými se v běžném životě musí potýkat a společnými silami bychom mohli dospět k jejich řešení, zvláště pak za pomoci vědců, kteří se v dané problematice dokáží orientovat. Stejně závěry můžeme aplikovat i na popularizaci vědy a výzkumu v médiích.

Zde přichází role pedagogiky a andragogiky – už od začátku působit na tvorbu názorů a dotvářet ji v průběhu celého lidského života. Umět tuto aktivitu i přizpůsobit rozmanitým názorovým skupinám s rozdílnou hodnotovou orientací je neméně důležité.

2.3 Prezentace výsledků vědy a výzkumu

2.3.1 Analýza prezentace výsledků a popularizace vědy a výzkumu v médiích

Popisují postupy Akademie věd České republiky jako veřejné instituce k tomu přímo určené a mající k popularizaci vědy a výzkumu ty největší prostředky a pravomoc.

Televize a rozhlas

Akademie věd České republiky má tři díly s datem vydání v rozmezí více než jednoho roku pořadu s podnázvem Špičkový výzkum ve veřejném zájmu v archivu iVysílání České televize. Už jen heslo pořadu – výzkum ve veřejném zájmu upozorňuje na důležitou roli výzkumu pro život dnešních lidí. Bez moderních technologií a medicíny bychom se již těžce obešli, využijme proto i poznatků o fungování společnosti, problémů sociální inkluze apod. Dále také velmi nepravidelně také vydává naučná videa na serveru Aktuálně.tv, jež jsou populárně naučná a odhalují a představují nové objevy vědců.

Odborníci z akademie se objevují v televizních nebo rozhlasových zprávách či diskuzích jako hlavní hosté či ti nejpovolanější k vyjádření názoru k dané problematice.

Sociální sítě a internet

Je důležité zmínit projekt Akademie – Otevřená věda. Ta se od roku 2005 systematicky soustředí na podporu zvyšování zájmu o vědu a výzkum. „Realizujeme studentské vědecké stáže na špičkových výzkumných pracovištích, vytváříme NEZkreslenou vědu, vzděláváme pedagogy, organizujeme Veletrh vědy, pořádáme přednášky, exkurze, výstavy a další akce pro odborníky i širokou veřejnost. Učíme vědce, jak komunikovat s médii a mnohem více...“ (Otevřená věda, nedatováno, nstránkováno). Webové stránky samotné Akademie věd mají dobře zpracovanou sekci pro veřejnost, kde pro zájemce, kteří se na danou stránku sami prokliknou, je připravena spousta populárně naučných textů vztahující se k současnému bádání.

Facebook jako informační a popularizační nástroj používá jak Akademie, tak Otevřená věda. Ze zmíněných veřejných institucí má právě stránka Akademie pro nahlédnutí do zákulisí vědecké činnosti největší počet videí a vykazuje největší činnost na YouTube. Svou funkci tak plní se ctí a kdo chce, naučí a dozví se zde spoustu nových poznatků.

Twitter plnohodnotně informuje o aktuálním dění přímo z místa konání nějaké akce či hned po zjištění zajímavé informace a k prezentaci dění na Akademii.

Používání sociálních medií by se dalo podle klasického známkování jako ve škole zhodnotit z hlediska podávání informací na jedničku. Jedinou otázkou je, jestli je využít plně jejich propagační potenciál. Bohužel jsem zde nenašla přímo vybidku či možnost aktivně se zapojit do dění na akademii jinak než spíše pasivně.

Komunikace této instituce probíhá samozřejmě i jinými kanály. Jejím vrcholem je pořádání Týdne vědy a techniky a Veletrhu vědy. Během těchto událostí probíhají i největší mediální kampaně Akademie věd. Využity jsou různé prostředky reklamy, např. billboardy, polepy tramvají, reklamní spoty. Nejsou celoplošné, ale jasně fokusované na mladé talenty, které chce získat do svých řad.

V menší míře chce působit i na rodiny a střední populaci ve smyslu předání informace, že Akademie věd je důležitá. Dospělé osoby aktivně sledující její činnost už musí předem mít jistý a specifický zájem, který s její pomocí dále rozvíjí.

Akademie věd se profiluje jako instituce, jejíž primárním cílem není vzdělávání občanů, ale nabízení možností pro jejich volní rozšiřování znalostí a vědomostí. Je důležité zmínit i její současnou strategii AV21 nesoucí podtitul „špičkový výzkum ve veřejném zájmu“ a cíl se do budoucna „profilovat jako instituce, jejímž posláním je špičkový výzkum zaměřený na problémy a výzvy, kterým čelí současná společnost“ (Strategie AV21, 2015, s. 2). Příkladem výzkumného programu Strategie AV21, který se zaměřuje také na problematiku, kterou rozebírám v této diplomové práci, je výzkumný program Globální konflikty a lokální souvislosti: společenské a kulturní výzvy.

2.3.2 Představení závěrů vzešlých z dané analýzy prezentace

Občané mají přístup k dalšímu vzdělávání na poli vědy a výzkumu, Akademie věd dělá maximum pro jejich popularizaci, přiblížení a distribuci směrem k široké veřejnosti, a to všech věkových skupin. Ale i když je stát zřizovatelem této vědecké instituce, nefunguje v plné míře i jako prostředník dialogu mezi ním a občany na poli její působnosti. Akademie pořádá osvětové akce, ale dimenze diskuze nad tím, co v současné době občany nejvíce sužuje a čím by se měla zabývat či zpětná vazba na její dosavadní fungování a u nás není zavedena, což je dáno i charakteristikami české demokratické společnosti, vnímání míry participace občanů a také hlavně jejím zaměřením. Velkou výzvou je dát stejný prostor i humanitním oborům, zde také vidím

jisté rezervy. Přitom právě humanitní vědy a jejich praxe mají ten největší potenciál řešit to, co ze subjektivního hlediska občany nejvíce sužuje. K tomu je ale potřeba je přilákat a naučit diskuzi o tom, co pro ně může Akademie věd případně udělat v řešení určitých problémů. Na základě principů aktivní občanské participace by mělo docházet z dlouhodobého hlediska ke zlepšení každodenního života občanů (více k tomu v následující kapitole). Je samozřejmě těžké vybalancovat hledáním pokroku napříč spektrem všech vědních oborů. Proto je základem správně vedený a správně motivující dialog s občany, kteří mají právo se vyjádřit k aktuálně řešeným problémům, což je ovšem ten nejtěžší úkol, stojící před každým z nás. Pomocnou ruku zde mohou podat vědy o výchově a vzdělávání.

2.4 Shrnutí

Veřejné akademické instituce, které byly podrobeny analýze, používají ve velké míře dostupná a veřejnosti snadno přístupná média. Komunikace o dění na půdě univerzit, o pořádaných akcích, seminářích, přednáškách, ale i o nových výsledcích jejich vědecké činnosti, tak probíhá ve valné většině on-line. Pro komunikaci off-line spíše případně slouží letáčky v prostorách školy, ostatní „neinternetová“ média nejsou tolik využívána. Pokud se občané chtějí zmíněných činností zúčastnit, musí informace k tomu spíše vyhledávat sami a být v tomto směru aktivní. To platí i pro komunikaci Akademie věd, která zprostředkovává veřejnosti svou činnost skrze naučné texty, videa, sociální sítě a publikace. Ve větší míře využívá k upozornění na své aktivity i veřejného prostoru. K vidění tak byly i reklamní polepy tramvají, billboardy či reklama v tištěných médiích. Nicméně zachycení zpětné vazby od občanů není dodán stejný prostor pro realizaci.

Oblast aktivního zapojení do občanů do dění na těchto institucích je tedy ještě ne zcela využívána, nicméně základy komunikačních kanálů, zvláště těch moderních, jsou zde dobře vystavěny. Oproti tomu má obrovské rezervy ve svém nabízeném řešení strana státního aparátu. Nabízí se například řešení právní povinnosti informovat o akcích nejen na univerzitách, ale i jiných občanskodemokratických záležitostech a setkání pomocí sice povinné, ale prospěšné rubriky v novinách, televizi, rádiu či jiných veřejných médiích nebo ve veřejném prostranství.

Úlohu místa setkávání instituce plnit chtějí a snaží se, aby tomu tak bylo. Je však potřeba ještě lépe pracovat s celým konceptem zapojení občanů, který má v tuto chvíli před sebou obrovské byrokratické překážky. Nezbyvá nic jiného, než začít tyto překážky postupně překonávat a snažit se navrátit ke kořenům a základním idejím úlohy občanů v moderní demokratické společnosti. Nejen andragogika, které má ke komunikaci s občany velmi blízko, má před sebou nelehkou úlohu zprostředkovatele idey vědecké instituce jako místa, kde mohou být lidé občansky aktivní. Protože zde je základ chápání principu a možnosti zasahování a ovlivňování věcí státních ve prospěch vůle občanů. Více k teoretickým a demokratickým základům občanské participace v následující kapitole.

3 Koncept demokracie a občanské společnosti dle antické filozofie a jeho ideální podoba

Přemýšlení nad dnešním stavem a podobou demokracie nejen v České republice, ale i ve světě, nabývá čím dál více na aktuálnosti a již dlouho se mluví o určitém rozvolnění společnosti, která nemá jasně vymezený cíl svého směřování. A jak se také většina shoduje, pokud není všem alespoň trochu jasné, kam se společnost má v budoucnu ubírat, vytrácí se spousta prvků vzájemnosti a soudružnosti nejen v občanské společnosti. A právě v současnosti, jak uvádí Znoj (2002, s. 13) „...kdy se demokracie rozvíjí v různém kulturním prostředí, se s novou naléhavostí ukazuje, že bez normativních argumentů neobejde. Ostatně v evropské historii tomu nebylo jinak“. Nabízí se tedy otázka nutnosti zrevidovat dnešní stav s tím, k jakým ideálům by demokracie měla směřovat. K tomu je potřeba nahlédnout zpět k jejím kořenům a porozumět jí tak lépe do hloubky a chápat, z čeho vychází a v jakých souvislostech se formovala. Dále vědět, co si z této historie případně můžeme do současnosti odnést my.

3.1 Antická demokracie

První uplatnění demokratických prvků nacházíme v antických řeckých městských státech, v jejichž šlépějích kráčelo římské impérium a v modifikované formě je antická demokracie jako taková ideálem řízení společnosti i nadále.

Pinc (1999, s. 27) popisuje regulaci společenského života v Řecku dvojitým zákonem: „jednak zákonem typu NOMÓ, lidským, sekulárním zákonem polis, její ústavou, jednak zákonem typu FYSEÍ, božským zákonem OIKOS, zákonem rodiny a krve“. Zatímco rodina (OIKOS) je v řecké společnosti prostředím, kde jednotlivé jsou role pevně a hierarchicky přiřazeny, obec (POLIS) je oproti tomu prostředím veřejnosti, místem, kde se role mohou a mají střídat v prostředí sobě rovných, místem, kde se člověk může zaskvět ve své jedinečnosti a místem konání zaznamenáníhodných skutků (Pinc, 1999, s. 24).

K tomu, aby to ve společnosti takto mohlo fungovat, byl přizpůsoben i veřejných prostor daných měst. Stavby už nebyly jako dříve uskupeny kolem opevněného královského paláce. Centrem všeho dění i uskupení se stala agora, společné prostranství, sídlo HESTIA KOINÉ, kde se veřejně probírají věci společného zájmu.

Nebyl to opevněný palác, ale samo město mělo kolem sebe hradby, chránící a obepínající úhrn všech, kdo k městu patří (Pinc, 1999, s. 26).

Agora byla nejen srdce městské státní nýbrž i jevištěm, shromaždištěm, veřejným místem tehdejší politiky pojímané jako slovní klání. „Ti, kdož se střetávají a staví jednu řeč proti druhé, tvoří v této hierarchizované společnosti skupinu sobě rovných. Jak poznamenává, tuším, Hésiodos, každá rivalita, každá ERIS, předpokládá vztah rovnosti: soutěž je možná jen mezi rovnými. Tento rovnostářský duch uvnitř pojetí společenského života jako zápasu, jeden z rysů mentality typické pro bojovnickou aristokracii Řecka, dodává pojmu moci nový obsah. ARETÉ, zdatnost, ctnost už není výlučným vlastnictvím toho či onoho: stát odhodil soukromý charakter, vymanil se z pravomoci rodu (GENÉ) a stal se záležitostí všech“ (Pinc, 1999, s. 26).

Toliko k ideální podobě, která už však za dob Aristotela doznívala. Následovalo pak hledání léku pro krizi polis. Aristoteles například vymyslel pro vyléčení neduhu volby úředníků tři hlavní vlastnosti těch nejvyšších. Pozitivně totiž hodnotil myšlenku předcházet bující oligarchii a zabránit možnosti vedení úřadů a podplácení pomocí losování osob na jeden rok, které zastávání úřadu, ke kterému se nepožadovala z předpokladu občanské rovnosti odborná kvalifikace (Kolář, 1936, s. 22–23).

Za hlavní prvek řecké demokracie je označována povinnost vykonávat svá občanská práva napřímo. V této instituci nebyla zavedena soustava zastupitelská ani reprezentativní, každý, kdo se chtěl účastnit, se musel dostavit osobně. Jen v některých případech byla vyžadována přítomnost určitého počtu občanů, a to 6 000. A zde spatřujeme jistá úskalí tohoto systému. Venkované kvůli každodenní práci se mnohdy ani dostavit nemohli (Kolář, 1936, s. 19) a občanství tak bylo navázáno na majetek a majetkem odstupňováno (chudí lidé si nemohli dovolit nepracovat), docházelo k prohlubování rozdílů ve společnosti, k rozdělení na obce dvě – bohatých a chudých. Proto, jak popisuje Platón, už Sokrates přicházel s návrhy nového formování polis a sám na ně pak navazoval, stejně tak jako na něj jeho žák Aristoteles. Do jiného rozměru je pak rozšířena demokracie v římském pojednání, která zachází s občanstvím i dědictvím jinak. Hlavně i díky rozsáhlé kolonizaci a multikulturalitě. Cesta k občanství tak nevedla jen skrze dědičnost, ale dala se získat i jinými způsoby, navíc se občanem mohl stát i „nepůvodní“ Říman (Pinc, 1999, s. 29–35).

Jak vidíme, i tento systém narazil na své limity, ale je důležité zmínit právě jeho principy, na které se můžeme odvolávat. Je důležité znovuobjevit vnímání myšlenky politiky jako protipólu života rodinného, něčeho, co je součástí každodenního života každého občana bez rozdílu. Právě k této ústřední idey se v práci odvolávám.

Představy o demokracii vycházely až do osvícenství především z aristotelské tradice. Demokracie označovala politický režim (typ ústavy), kde vládne nikoli člověk jeden nebo několik, ale množství, tj. režim, kde je valná většina lidu svobodná a sobě rovná, a vláda je tak vládou ovládaných (Znoj, 2002, s. 13). Postupně však docházelo k formování demokracie směrem k její dnešní rozmanité podobě. Jednu z největších změn zaznamenala v době moderní, ve které svou nepopíratelnou roli hraje Velká francouzská revoluce se svým novým nastavením společenského klima a paradigma a je neodmyslitelně spjata s pojednáními o občanské společnosti. V souvislosti s množícím se nesouhlasem s vládním uskupením evropského absolutismu zde tak dochází k zakořenění klíčového oddělování občanské společnosti od státu, což se později projevuje v dalším politickém vývoji.

3.2 Občanská společnost

Počínaje antikou až do konce 18. století představoval pojem občanské společnosti (latinsky: *civil societas*) synonymum pro politickou společnost či stát. Tento význam pojmu vtisknul již v prvním století před Kristem Cicero a tento termín začal být později v Evropě znovu užíván až kolem roku 1400 (Müller, 2003, s. 25). V této době se začaly formovat nové tradice pohledu na občanskou společnost. Jmenujme tu, která má kořeny v myšlení Johna Locka a jeho liberálních pokračovatelů (Adam Smith, John Millar aj.), ti položili základy chápání rozdílu mezi občanskou společností a státem. Moderní občanská (de facto) obchodní společnost tak pro ně byla prostorem individuálních zájmů občanů, v němž existuje a realizuje se měšťanská kultura, sférou, v níž se mohou rozvíjet soukromé asociace nezávislé na státu (právě tady se tak rodí myšlenka spontánně vzniklých autonomních sdružení) (Pinc, 1999, s. 43).

Pithart (1999, s. 239) definuje občanskou společnost následovně „Občanská společnost je tedy – lapidárně řečeno – společnost minus stát. Společností se tu nemyslí pouhý součet jednotlivců, či dokonce neorganizovaný, atomizovaný dav, ale předpokládá se společnost jako rozvinutá struktura – síť horizontálně působících

společenských institucí (iniciativ, asociací/sdružení a ostatních společenských organizací, církví, odborů, spolků atd.) a vztahů. „Minus stát“ pak znamená, že takováto struktura musí být nezávislá na státu. Občanská společnost proto dále předpokládá účinnou ochranu před vládou a jím vlivem prostřednictvím principů vlády zákona („rule of law“, čili „právního státu“), právně a ústavně garantovaných individuálních práv a svobod (včetně práv majetkových a svobody smluvní), jakož i prostřednictvím samotné demokratické kontroly vlády. Občanská společnost konečně předpokládá veřejnost dostatečně zralou na to, aby dokázala ochránit a plně využívat všech těchto práv“ (odstraněna kurzíva, pozn. autorky).

Dále vnímání úlohy a role občanské společnosti představuje Müller (2003, s. 29) v slabším a silnějším smyslu. V slabším smyslu od občanské společnosti očekáváme existenci volných sdružení, jež nejsou pod kontrolou státní moci. V silnějším smyslu pak očekáváme, že společnost se jako celek může sama strukturovat a koordinovat svoje jednání skrze takové asociace, které jsou nezávislé na státní moci, přičemž souhrn a shoda těchto asociací může významně vymezovat a "ohýbat" chod státní moci a tím pádem na ni mít zásadní vliv. Dodává, že nikdo nemůže popřít, že občanská společnost existuje na Západě (a také v České republice) v prvním minimálním smyslu. Oproti místním poměrům však v ostatních západních politických teoriích zahrnuje více než toto a tenduje k silnější definici. Dokonce můžeme říci, že silnější pojetí představuje významnou veřejnou dimenzi, jež byla rozhodující pro chápání občanské společnosti v západní tradici.

Pro přiblížení se k tomuto odkazu se tak České republice naskýtá velký prostor, který je záhodno vyplnit.

3.3 Občanství v demokratické společnosti

Podobně jako i u občanské společnosti, rozlišujeme pojmání občanství v širším a užším slova smyslu. V širším slova smyslu je to pojem, který určuje vztah státu k jeho obyvateli a naopak, obyvatele ke státu. Občanství je tak současně i výrazem zprostředkovaného vztahu obou ke společnosti jako celku. „Být občanem státu není v tomto smyslu pouze vyjádřením příslušnosti ke státu na základě naplněných formálních (většinou právních) předpokladů, které umožňují stát se příslušníkem daného státu; je současně i kvalitou, jejíž obsah je určen mírou naplnění práv

a povinností, které k občanství cítí sám občan. Být občanem tedy znamená nejen právo volit svého zástupce, ale současně podle svého přesvědčení tohoto práva i využít. Být občanem neznamena být pouhým objektem práv a povinností s touto hodnotou spojených. Znamená to současně vztah občana ke státu a společnosti realizovat, tedy naplnit občanství aktivním obsahem (v tomto smyslu i pasivní rezistence je určitou formou aktivity), nebýt k věcem veřejným a občanským lhostejný“ (Reschová, Říchová, 1999, s. 62). Občanství v užším slova smyslu určuje příslušnost obyvatele ke konkrétnímu státnímu celku (Reschová, Říchová, 1999, s. 62).

Jednu z hlavních myšlenek této práce, troufám si říci snad dokonale, vystihuje následující citace. „Občanská společnost by dále měla vytvářet prostor, ve kterém dochází k hledání, pojmenovávání a ověřování společenských hodnot, zájem a priorit, čímž vytváří společenské zdroje moci a vlády, již tímto poskytuje morální základ a legitimitu. S tím také souvisí její participativní funkce, jež představuje mimo jiné efektivní mobilizaci lidských zdrojů. Občanská společnost by měla umožňovat rychlejší a účinnější zapojení občanů do veřejného dění, než jaké nabízejí etablované politické struktury samotné - to, že někdo chce zabránit výstavbě benzínové pumpy či prosadit stavbu dětského hřiště, ještě není dostatečným důvodem k tomu, aby vstupoval do politiky,...neposlední a neméně důležitou hodnotou by měla být integrativní funkce této struktury, kdy si lidé díky své zkušenosti uvědomují, že na to, aby něčeho na veřejnosti dosáhli, se musí spojit s někým druhým“ (Müller, 2003, s. 29).

Demokratickou společnost v souvislosti s touto teorií si nemůžeme představovat pouze jako souhrn existujících svobodných jedinců (jak tomu jsou nakloněni ve svých politických názorech například Margaret Thatcherová nebo Václav Klaus). Krucióální roli zde hrají také vztahy mezi těmito jedinci – občany. Sociální a politické instituce jsou produkty vzájemných vztahů mezi stále se měnícími se aktéry a nejsou vysvětlitelné pouze na základě svých prvků, složek. „Na počátku nejsou individua ani systémy, ale vztahy. Nevidíme-li společnost, neznamena to, že neexistuje – asi jako nevidíme ultrafialové záření. Ústavnost, politika je užším pojmem než společnost, ale zato sférou, kde společnost vyrábí svůj smysl. Nepopírá se tím význam jedince jako „skladební“ složky společnosti, ale i on své identity získává v symbolickém řádu, prostřednictvím signifikantních „já“, „my“, „oni“, „člověk“, „občan“, které svých

charakteristik a atributů nabývají opět v relaci k jiným "já" a "my". Ústavnost je diskurz, kterým společnost promlouvá sama k sobě a kterým produkuje svůj smysl. A demokratická společnost, tím, že přisuzuje centrální úlohu obraně svobodného vyjadřování a sdružování, vzájemné komunikaci právě proto, aby se odhalilo, co má pro obec hodnotu a smysl, právě tím proklamuje primát politického a sociálního, i když připouští, že hodnoty zde nejsou jednou provždy určeny a že každý občan je povolán podílet se na jejich utváření“ (Kunc, 1999, s. 15).

3.4 Přiblížení se k ideálu demokracie a občanské společnosti v současné době

Víme, že dokonalá demokracie proveditelná není, velkou překážkou uskutečnitelnosti je jí početnost obyvatelstva ve státech s rozlehlým územím. Už sám Aristoteles tvrdil, že ideální podoba neexistuje a upozorňoval na rozdílnost dichotomie politeiá versus demokracie (vláda lidu, kdy je rovnost rozšířena natolik, že se na vládě podílejí lidé „od přirozenosti“ nerozumní a nesamostatní). Dokonce i John Locke se zmiňuje o ryzí demokracii jako o teoretické možnosti. Ani J. J. Rousseau, který jinak svým pojetím volonté générale (obecná vůle jako nositel suverenity státu) dodnes inspiruje stoupence radikální demokracie, nevěřil příliš tomu, že by demokracie mohla dobře fungovat. „Proto je rozumné se ptát, jaký orální obsah demokracie má nejen jakožto politický režim, ale i jako způsob života. Dokonce je radno takový orální obsah formulovat, ale musíme přitom pořád dbát na to, abychom se v našich úvahách nevydali za vábníčkou nejistého ideálu, který nás může přivést na scestí“ (Znoj, 2002, s. 15–22). Vzpomeňme si na přetransformování chápání demokracie jako boje během Velké francouzské revoluce.

Na příkladu fungování demokracie spíše v menších městských státech vidíme, jak je potřeba nezajímat se jen o demokracii „velkého“ státního či nadnárodního rozměru, ale zvláště pak o demokracii spojenou s lokální politikou. Ale také mít zájem i na ovlivňování záležitostí menších rozměrů, participaci na utváření a formování okolního společenského vývoje. Občané tak mohou přímo ovlivňovat a spoluutvářet své blízké okolí, což je základem participace na politice státu. A také na tom, aby veřejné instituce věděly o našich potřebách a dokázaly na ně reagovat.

Malá setkání občanů na nově vytvořených diskuzních fórech (např. i městská, vesnická občanská zasedání) se tak jeví jako ideální, právě proto, že se jedná o rozhodování pro malý počet občanů na menším území.

Ke změně je nutné zvolit cestu k přiblížení ideálu sice přímočarou, ale postupnou. Díky tomu je možné se vyvarovat radikálnímu přetransformování, jak je uváděno výše. „Proto je především v období stagnace důležité uvědomit si význam revoluční transformace ve smyslu zásadní sociální a politické změny prováděné postupně: například zavádění participačních rozpočtů, deprivatizace firem a jejich správa zaměstnanci, doplácení daní firmami sídlícími v daňových rájích, zákaz politické korupce neboli tzv. sponzoringu politických stran apod. To by mohl být dobrý začátek významnějších změn u nás i jinde“ (Hrubec, 2015, s. 132).

Díky tomu můžeme občany naučit, jak zacházet se svým politickým hlasem ve větším měřítku, také fakt, že člověk na to není nikdy sám a může věci ať už malé nebo velké ovlivnit, záleží samozřejmě i v jak míře. Ideál v reálném světě nikdy existovat nebude, ale pokud víme, jak má vypadat a chceme k němu svým chováním směřovat, je to to nejdůležitější, co pro něj můžeme ve svém každodenním životě udělat.

Veřejné akademické instituce mohou být zářným příkladem a jedním z významných center dění takovéto postupné proměny. A proč nepřisoudit i určitou roli v tomto andragogice. Víme, že bohužel jedním z nenaplněných příslibů demokracie je rozvoj vzdělávání a kultivace občanů, kteří se v demokratickém uskupení přestanou starat jen o své zvláštní a soukromé zájmy a otevře se jim výhled na věci společné, které budou spoluvytvářet; díky tomu se v člověku rozvine jeho lidský potenciál, takže svobodný život bude lidsky důstojný a v dobrém slova smyslu politický (Znoj, 2005, nestránkováno). I proto je nutné přiblížit se pojmání vědy v její kritické podobě, jak popisují níže.

4 Kritický přístup ve vědě

Aby věda mohla fungovat i v roli, kdy přijímá zpětnou vazbu od občanů a reflektuje problémy je aktuálně sužující, kteří v ní vidí svůj opěrný bod, je potřeba, aby věda zvláště humanitní, fungovala ve své kritické podobě a nabízela jejich možné zmírnění. Složitě sociální problémy totiž dokážeme pojmenovat, ale s přinesením konkrétního řešení už je to těžší. Kdo jiný by ovšem měl tuto roli zaujmout než vědy, které se v desetiletí svého fungování danou problematiku snaží řešit a popsat. I když je samozřejmě nelehké dosáhnout odosobnění vědce a vysoké míra objektivitu, neznamená to, že vědec problematice z odborného hlediska nerozumí nejlépe a nemůže přijít s nejadekvátnějším návrhem možného postupu konání v dané věci. Věda slouží občanům, stejně tak se s nimi musí propojit i vzdělávací instituce v zájmu jejího dalšího fungování. Správnou komunikací s veřejností a od ní poskytnuté zpětné vazby můžeme udělat další krok na cestě ke zlepšení zdolávání složitých sociálních problémů.

Dále v textu se věnuji podrobnější explanaci kritické teorie a podmínek, které pro její uskutečnění musí být splněny. Po její definici přecházím k popisu rovin, ve kterých by se měla uskutečňovat a osvětluji, co to znamená pro její fungování v současnosti.

4.1 Kritická teorie

Oproti tradiční teorii není ta kritická orientována pouze na pochopení a popis společnosti. Kritická teorie přichází s tezí sociální teorie orientované směrem ke kritice stavu a změně společnosti. Přináší deskriptivní a normativní základ pro řešení sociálních nedostatků, je zaměřena na snížení dominance a zvyšování svobody ve všech jejích formách. Kritická sociální teorie musí být ve spojení s celkem společnosti v jejím historickém kontextu a má za cíl zlepšit porozumění společnosti zapojením všech možných a relevantních společenských věd, z tohoto hlediska je nutná interdisciplinarita. Je pro ni charakterizující cíl lidského sebeuskutečnění a emancipace jedinců.

„Sociální geneze problémů, reálné situace, ve kterých je věda používána, jsou pro ni samou něčím vnějším. – Předmětem kritické teorie společnosti jsou naproti tomu lidé jakožto autoři veškerých svých historických životních forem. Vztahy skutečností, z nichž vychází věda, se jí nejeví jako danosti, které by se měly pouze konstatovat a předem vypočítat podle zákonů pravděpodobnosti. To, co je dáno, už nezávisí pouze na přírodě,

nýbrž také na tom, jak je člověk schopen ji ovládnout. Předměty a způsob vnímání, kladení otázek a smysl jejich zodpovídání vypovídají o lidské činnosti a stupni její moci“ (Horkheimer, Marcuse, 2003, s. 617). Toliko k osvětlení, co kritická teorie představuje slovy jejích představitelů.

V úzkém smyslu tento pojem označuje několik generací německých filosofů a sociálních teoretiků západoevropské tradice, snažící se o zvrácení dopadu nastoleného kapitalismu na člověka, známé jako Frankfurtská škola, z jejíchž zástupců jmenujme Marxe Horkheima, Theodora Adorna, Herberta Marcuse či Ericha Fromma. Toto vymezení v úzkém smyslu kritické teorie původně spojované s Frankfurtskou školou dominuje i mezi sociálními vědci jako Pierre Bourdieu nebo Luis Althusser, společný prvek hledání lidské emancipace nalezneme například i v teorii světových systémů, teorii feministické aj.

Nicméně dnes kritická teorie není vymezována takto úzce, ale je pojímána a dále rozvíjena v mnohem širších souvislostech.

Kritická teorie je adekvátní, pouze pokud splňuje tři kritéria, která musí být uspokojena ve stejný čas. Tyto podmínky jsou stanoveny již od jejích počátků. „Marcusova kritická teorie zahrnuje za prvé vztah k dané nežádoucí skutečnosti, která je předmětem obvinění neboli kritiky, za druhé deskripci existujících pozitivních společenských fragmentů a tendencí a za třetí normativní požadavek jiné historické formy skutečnosti, která z těchto pozitivních elementů vychází“ (Hrubec, 2003, s. 605).

Tedy za prvé musí být deskriptivní – popisovat, co je špatně se současnou realitou, znát sociální obraz obsahu vědeckých zjištění. Za druhé musí být praktická – identifikovat hlavní představitele změny a v neposlední řadě musí být normativní tak, aby představovala nejen jasné normy kritiky, ale také jasné a praktické cíle pro sociální transformaci. Více v následující kapitole.

4.2 Trichotomie kritika, deskripce, normativita

Tato trichotomie (jinak kritika, vysvětlení, normativita) jako základní prvek kritické teorie vystupuje již počátečních programových dokumentech s ní spjatých a sledujeme je v textech následovníků i v současnosti.

Normativní orientace kritické teorie, alespoň ve formě kritické sociální poptávky, ukazuje směrem k transformaci kapitalismu k „opravdové demokracii“, ale kritická teorie

se neomezuje jen normativní určování lepšího okolního světa, musí být naopak navázaná na současnou i historickou okolní realitu „...je neoddelitelným momentem dějinného úsilí vytvořit takový svět, který naplňuje lidské potřeby a schopnosti“ (Horkheimer, Marcuse, 2003, s. 618).

Kritika předchází podání nezaujatého vysvětlení a popisu či návrhu normativity. Teorie tak jako první spojuje normativitu s kritikou a deskripcí. Normativní hledisko dovoluje hodnotit sociální realitu a podmiňuje konstrukci lepšího světa. Analýzou společnosti (deskripcí) chceme dospět žádoucímu stavu (normativitě) a to cestou jeho vymezení a vysvětlení s ohledem na aktuální stav společnosti. Samotným rámcem normativity je lidstvo, které má být svobodné a pravdivé sebeuskutečnění všech individuů. Při deskripci, popisu a analýze stavu a vývoje společnosti je člověku přisouzena aktivní role, protože je vnímán jako subjekt, který spoluutváří své okolí. Konkrétní normativní požadavek není pouze výsledkem, jakkoliv správné, resp. pravdivé filosofické imaginace, ale vždy je i výsledkem současného vztahování se k obecnému normativnímu kritériu (emancipační zájem) i k popsání reality (k sociální praxi). V kritice nejde jen o spor mezi realitou a idejemi, ale především o rozpor mezi realitou a správnými ideami. Je pohybem, který se snaží aktivizovat zainteresované subjekty sociální reality k žádoucí praxi vedoucí k překonání tohoto rozporu.

Přestože tyto prvky byly v kritické teorii od začátku přítomny, doposud nebyly ve svých vztazích dostatečně artikulovány. Teprve analytická artikulace všech tří prvků v jejich vzájemných konstitučních vztazích umožní, aby zaujaly zásadní místo v celku založení kritické teorie (Hrubec, 2011, s. 25).

Proto je musíme v souvislosti s nově navrženým přístupem vzdělávání dospělých a nové úlohy veřejných akademických institucí reflektovat, a dokázat přenést do praxe tak, aby každý občan věděl o možnostech využití vědy.

Aby byla kritická teorie úplná, je nutné zohlednit vzájemnou provázanost prvků. Není potřeba, aby v jeden moment bylo použito všech 6 vztahů najednou, nicméně nemůžeme vynechat ani jednu dimenzi z této trichotomie. Pro úplnost sociální kritiky je tak potřeba se zaměřit na to, že kritika tak má být charakterem výkladu vysvětlující i normativní; vysvětlení kritické a normativní; a normativita logicky kritická a vysvětlující

(Hrubec, 2011, s. 39). Spojením těchto prvků dosáhneme splnění podmínek kritické teorie, díky čemuž je schopna čelit represivním autoritářským přístupům.

4.3 Vztah kritický přístup – občan

Kritická teorie nabízí možnost pružné reakce na požadavky občanů, co se týče projednání jejich aktuálních problémů. Pokud jim výzkum a věda poskytuje oporu v jejich řešení, je jim bližší a chtějí s ní být v kontaktu, možná se i o ni více zajímat. Když mají občané něco hmatatelného i z hlediska společenského, sociálního či politického, je to vždy velkým přínosem. Také poznají důležitost různých studijních oborů, které jinak mohou být považovány za méněcenné. Ve spojení s více aktivními občany je kritická úloha vědy kruciólní. A to i v návaznosti na již zmíněný nenaplněný ideál demokracie. Dle mé představy občané, kteří vidí jasný obraz svých požadavků v realitě, mají více zájmu o vědu a chtějí se i více vzdělávat, rozvíjet.

Dalším důležitým pilířem nově navrhnutého konceptu úlohy veřejných akademických institucí v občanské společnosti je princip deliberativní politiky. Jejím ideovým otcem je Habermas, který je zároveň také považován za pokračovatele kritické školy. Proto pro mne tvoří neoddělitelné prvky, které by měly být v práci zohledněny a následně převedeny do praktického využití, přičemž i andragog by je měl zohlednit.

„Deliberativní politika ve svém normativním sebechápání sice pro *právní společenství* požaduje určitý diskurzivní způsob zespolečnění; ten se ale netýká celku společnosti, v níž je právě ustavený politický systém zabudován. I ve svém sebechápání zůstává deliberativní politika součástí komplexní společnosti, která se jako celek vymyká normativnímu přístupu právní teorie. V tomto ohledu nachází interpretace z hlediska diskurzivní teorie styčné body s distancovaným sociologickým přístupem, pro který není politický systém ani špičkou, ani centrem, ba ani strukturovaným modelem společnosti, nýbrž jen *jedním* z mnoha systémů jednání. Protože politika ve snaze řešit problémy společnosti, které ohrožují integraci, přebírá jakési záruky, musí být s to komunikovat se všemi ostatními legitimně uspořádanými oblastmi jednání, ať už je jejich struktura jakákoli, nebo ať jsou jakkoli řízeny“ (Habermas, 2002, s. 94, zdůrazněno v originále).

Zdůrazňuji úvahu, že politika ve snaze řešit problémy společnosti musí komunikovat se všemi oblastmi jednání. V následující kapitole tedy více rozvíjím nejen deliberativní

politiku, ale i další moderní myšlenkové proudy, které jsou jednak pro účely práce a pro současnost také relevantní.

5 Aktivní přístup občanů k vědě a vzdělávání

Pro celkové chápání aktivního přístupu k občanů ke vědě a vzdělávání je nutné si nejdříve stručně osvětlit různé úhly pohledu na revizi fungování demokracie, a zvláště pak popsat principy deliberativní, které aktivní občanství a diskuzi mezi nimi vyzdvihují velmi markantně, a zároveň ukazují možnou cestu pro nový návrh sdílení informací veřejných akademických institucí s občany.

Kořeny deliberativního pojetí demokracie nalzáme i v naší historii. Stejně tak i při budování základů nově vznikající demokratické Československé republiky byl aktivní přístup a nezbytná vzájemná diskuze občanů jedním z jejich pilířů. Jak definuje Šimsa (2004, s. 141) „Masarykův pojem demokracie není myslitelný bez praktické participace na její realizaci. Demokracii zakládá také komunikativně. Vymezuje demokracii jako diskuzi a touto diskuzí se podle něj uskutečňuje živý zájem o věci veřejné a odpovědnost za ně“. I z tohoto důvodu, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, občanské a zájmové vzdělávání bylo v této době na vzestupu a my se k němu obracíme jako k národnímu vzoru fungování vzdělávání dospělých u nás v České republice.

Znovu nabyla diskuze nad principy a ideální podobou demokracie na ještě větší intenzitě (a potažmo i občanského a zájmového vzdělávání) nejen u nás, ale i ve světě na začátku 90. let 20. století. Benhabib (1996, s. 3) upozorňuje, že idea konce 80. a počátku 90. let o dosáhnutí konce ideologické evoluce člověka a vyzdvihování faktu, že západní liberální demokracie je finální formou lidské vlády, brzy vzala za své. Politická realita občanských válek a etnických genocid v zemích, kde měla být liberální politika řešením, ukázala nemožnost její univerzálnosti. Popisuje, že trend k demokratizaci je reálný, ale stejně tak jsou i jeho antagonisté anebo političtí extremisté. Opětovně se rozširuje po celém světě nová politika rozpoznání kolektivní identity. Znovu se objevuje diskuse o schopnosti demokratických zřízení reflektovat reálné potřeby a poptávky hodnotově různě orientovaných občanů daných států.

Nalzáme zde tak velký prostor pro diskuzi a poznání stanoviska druhého. Takže ač se na začátku 90. let mohlo zdát, že liberalismus je pro demokracii nutností, v průběhu let následujících se objevilo několik nových myšlenkových proudů, které ve stručnosti shrnu v následujícím textu, a to z toho důvodu, protože je i andragogika

musí reflektovat. Stejně tak hrají důležitou roli pro pochopení záměru a návrhu skrytého v řádcích této práce.

Následně navazují teorii veřejné sociologie Michaela Burawoye, která ve své podstatě reflektuje navržený nový přístup vědy a vzdělávání k veřejnosti a je tak i mostem k tématu dialogu a diskuze vědců s veřejností a teorii transferu výzkumných výsledků.

5.1 Moderní myšlenkové proudy pojednávající o aktivním občanství

5.1.1 Třetí cesta

Koncept třetí cesty nabízí syntézu pravicové ekonomické (neoliberalistické smýšlení) a levicové sociální politiky. Pro vzdělávání dospělých je důležitý akcent na roli komunity v životě občana, která je na stejné rovině s úlohou státu jako opory v jeho životě.

Obecný zájem politiků třetí cesty by měl takový, aby pomáhal občanům vést jejich cestu skrze ty největší revoluce v naší době: globalizaci, transformaci v osobním životě a náš vztah k přírodě. Varuje před přílišným protekcionalismem a izolací a pojmáním globalizace jako hrozby. Politikové třetí cesty by více než dříve měli chránit před znepokojením pomocí sociální spravedlnosti, s přihlédnutím k množství otázek, které uniknou pravo-levicovému rozdělení. Opustivší kolektivismus, politikové třetí cesty hledají nový vztah mezi individuem a komunitou, redefinici práv a povinností (Giddens, 1998, nestránkováno).

Hlavní hodnoty třetí cesty jsou:

- rovnost
- ochrana zranitelných
- svoboda jako autonomie
- žádná autorita bez demokracie
- kosmopolitní pluralismus
- filosofický konservatismus (Giddens, 1998, nestránkováno)

5.1.2 Teorie moderního rizika

Moderní společnost se stala rizikovou ve smyslu zvyšujícího se naplnění obsahu debat, prevence a zvládání rizik, které sama vytvořila (Beck, 2006, s. 329). Rizika navíc nejsou jen lokální, ale všudypřítomná; nevypočitatelná; není možné jen nějakým způsobem kompenzovat, ale je nutné jim předcházet. Beck kritizuje odklon od důvěry k podezřívání, tragickou individualizaci a vyzdvihuje fakt, že by globální rizika měla být zdviženým prstem před selhávající politikou v globalizovaném světě. „Z kvantitativního hlediska se jako riziko označují jevy, které v současnosti nelze klasifikovat podle zavedených logických a právních schémat příčiny a účinku, pachatelů nebo zodpovědných činitelů a poškozených nebo obětí, podle času a prostoru, který by měl určit sídlo soudního projednávání apod. Jinými slovy, proti riziku se nelze pojistit. Otázkou zůstává, jestli je rizikům možné předcházet“ (Šmaus, 1997, s. 174).

Beck dále také varuje před monopolem vědy na zjišťování rizik. A kritizuje způsob hledání vždy univerzální kauzální odpovědi na hledanou příčinu. Ne vždy je jen jedna, ale spíše se jedná o příčiny komplexní a je třeba je spíše realisticky řešit než zkoumat.

Identifikace rizik je tedy záležitostí vědeckého diskurzu a navíc relativita a omezenost vědeckých poznatků je navíc podmíněna tím, že jejich zájem na určitých poznacích je ovlivněn těmi společenskými skupinami, které výzkum finančně podporují a tedy „Lidstvo samo, ne věda, stojí na rozcestí, kdy musí ve vlastním zájmu rozhodnout, zda se bude nadále klanět fetiši blahobytu bez horních hranic anebo jestli přijme takové definice svého poslání a svého štěstí, které by zachovaly jak lidský rod, tak jeho spjatost s živou i neživou přírodou“ (Šmaus, 1997, s. 174–175).

Beck tak vytváří humano-ekologický diskurz vnímání přítomné reality a možné nápravy novodobě vzniklých rizik. Sám také zmiňuje, že se věda musí změnit a přizpůsobit současnosti. V návaznosti navrhuje koncept kosmopolitní sociologie, které ale bohužel v této práci nebude z důvodu zaměření věnován prostor. Naopak navazují na myšlenku potřebné změny fungování vědy.

5.1.3 Spor mezi liberalismem a komunitarismem

Dalším důležitým prvkem nových myšlenkových proudů je tzv. spor mezi liberalismem a komunitarismem. Objevuje v 80. letech 20. století především v americké teorii, kde i toto rozlišení politického spektra je nejvíce používáno. Tento spor navazuje na teorii spravedlnosti Johna Rawlse, který položil základy k větší diskuzi nad těmito dvěma odlišnými způsoby vnímání těchto normativních ideálů. „Liberálové ve svém pojetí obce kombinují ideu vzájemných výhod s ideou respektu k rovným právům každé rozumné osoby. Komunitaristé vycházejí naopak z kolektivně sdílené stejnosti, z níž se teprve vydělují individuální identity, práva a zájmy“ (Barša, 1998, s. 296). „Zjednodušeně řečeno se spor liberálů s komunitaristy týká toho, kterému ze dvou protikladných pólů je třeba přiřknout prioritu. Má mít přednost jednotlivec, nebo kolektiv, svobodná volba, nebo závazek vůči druhým? Je důležitější smlouva, nebo její sociální podmínky, individuální práva, nebo společné dobro? Je cílovou suverenita jáství, nebo celku?“ (Barša, 1998, s. 296).

Z těchto i dalších otázek se zformovala plodná diskuze. Navazuje na ni i Habermas se svou teorií deliberativní politiky.

5.2 Deliberativní demokracie

Duchovním otcem teorie deliberativní politiky a jedním z pokračovatelů kritické teorie je Jürgen Habermas, vycházející jak z původních demokratických ideálů, tak z kritiky současného politického systému a uspořádání. Habermas se ujímá vysvětlení rozdílů mezi liberalismem a republikánskou demokracií jako dichotomie trh versus dialog a administrativní versus komunikativní moc a u obou systémů jmenuje jejich silné a slabé stránky. Vyzdvihává trvání republikánského modelu na radikálně demokratickém smyslu sebeorganizace společnosti prostřednictvím komunikativně spojených občanů a fakt, že kolektivní cíle neodvozuje pouze z jakéhosi spojení („deal“) protikladných soukromých zájmů. Ovšem nevýhodu spatřuje v tom, že se demokratický proces podmiňuje ctnostmi občanů zaměřených na obecné blaho. „Chyba je v tom, že *politické diskuze* jsou *eticky příliš sevřené*“ (Habermas, 2002, s. 86, zdůrazněno v originále). Zdůrazňuje, že cíle demokracie nelze dosáhnout jen na základě etických diskuzí. „K vyrovnání zájmu dochází

prostřednictvím nalezení kompromisu mezi stranami, které se opírají o potenciály moci a různých opatření“ (Habermas, 2002, s. 86).

Třetí model demokracie, který Habermas navrhuje, se opírá právě o podmínky komunikace, za nichž existuje předpoklad, že politický proces povede k rozumným výsledkům, protože se v celé své šíři uskutečňuje v deliberativním módu (Habermas, 2002, s. 87).

Habermasovým ideálem je syntéza republikánského modelu, který staví na právu na participaci a komunikaci a je založen na pozitivně vnímané svobodě a liberálního modelu, který pracuje s individuálními právy, a je naopak založen na negativním pojmu svobody. Habermas počítá s politickými subjekty, které však nikdy nejsou sami o sobě, ale které společně vytvářejí síť sociální, politické a kulturní komunikace, jíž jsou zpětně formátovány jako společenské, kulturní a politické bytosti. Spravedlivá pravidla jsou formována ve společenském dialogu (Šimsa, 2004, s. 144).

Habermas v návaznosti na formování takto vytvořených pravidel popisuje komunikativně vytvořenou moc „Ta, přesně vzato, pramení z interakce mezi právně institucionalizovaným utvářením vůle a kulturně mobilizovanými veřejnostmi, jež zase nacházejí svou základnu ve sdruženích občanské společnosti, která má stejně daleko jak ke státu, tak i k ekonomii“ (Habermas, 2002, s. 94).

Oproti tomu další z velkých jmen teorie deliberativní demokracie, Johsua Cohen (1996, s. 96) zásadní důraz v deliberativním pojetí demokracie neklade na diskusi, protože ta je v nějaké formě přítomna v každé demokracii, ale na způsob, jakým jsou v deliberativní diskusi formulovány argumenty. Říci, že občané jsou svobodní, je mimo stejně jako říci, že žádný komplexní morální nebo náboženský pohled neposkytuje definici podmínek členství nebo základy autorizace podílení se na výkonu politické moci. Řekneme-li, že jsou si všichni rovni, znamená to, že každý z nich má uznání schopností potřebné pro účast v diskusích, které mají za cíl vykonávání (uplatňování) moci.

Právě tak i Habermas popisuje, že utváření kompromisu neprobíhá jen formou racionální diskuze, která neutralizuje moc a vylučuje strategické jednání, ale „Pojem deliberativní politika získává určitý empirický vztažný rámec teprve tehdy,

zvážíme-li mnohotvárnost forem komunikace, v nichž se společná vůle vytváří nejen cestou *etického sebeporozumění*, nýbrž také prostřednictvím vyrovnání zájmů či *kompromisu*, *účelově racionální* volbou střední cesty, pomocí *morálního zdůvodnění* a *právního* přezkoumání souvislostí“ (Habermas, 2002, s. 87, zdůrazněno v originále).

Akcentuje vznik a přeměnu veřejnosti a veřejné sféry v návaznosti na vývoj moderního státu. Habermas vyzdvihuje důležitost nástupu masových médií. Ta změnila i ráz stran politických, které se přetransformovávají na tzv. catch all strany, a hlavně se orientují i na různé podnikatelské záměry lobbistů, na základě sponzoringu a záměrů individuálních. Pomalu tak ztrácí ze své původní politické role a přizpůsobují se diktátu médií, mají své marketingové i PR strategie na ulovení voličů, aby si udrželi své místo na politickém hřišti. Mění tak své ideologie na zboží a volič je zákazníkem. Není divu, že důvěra lidí v demokratický systém upadá.

Stejně tak můžeme pozorovat dopad masovosti na vzdělávání a jeho systém. Je důležité zdůraznit Habermasův ideál veřejné sféry, a to umožnit vzdělání všem, a to jako prostředek racionální a kriticky smýšlejících jedinců, a nejen jako prostředek k budoucímu lepšímu uplatnění na trhu práce sloužící jako „lidský kapitál“ tak, jak ho definuje Foucault (2009, s. 199) kdy každý se stává nositelem lidského kapitálu – mzda je jen odměna, je to příjem přidělený k určitému kapitálu. Investice do vzdělání, prvky vstupující do vytváření lidského kapitálu, jsou mnohem rozsáhlejší, nejen týkající se povinné školní docházky.

Na vzdělání by tedy mělo být pohlíženo spíše jako na prostředek budování společnosti.

5.3 Veřejná věda

K tomuto pohledu má velmi blízko teorie veřejné sociologie Michaela Burawoye, kterou představím jako důležitý základ pojmání veřejné úlohy vědy v následujícím textu.

Pokud je východiskem ekonomie trh a jeho expanze a pro politickou vědou je tímto východiskem stát a garance politické stability, tak potom východiskem sociologie je občanská společnost a obrana společenského. V dobách tyranie trhu a státního

despotismu, sociologie – zejména svou veřejnou tvář – hájí zájmy lidstva (Burawoy, 2005, s. 24).

Právě odlišení dialogu konkrétně mezi sociology nejen na akademické půdě, ale hlavně i zapojení sociologie do dialogu s veřejnostmi, kdy nejde jen o popularizaci této vědy, znamená učinit sociologii odpovědnou vůči veřejnosti, což je něco jiného. Vytváří se dialog mezi sociology a socioložkami a různými veřejnostmi, na rozdíl od pouhého dialogu sociologů se sociology (Uhde, 2010, s. 59).

Veřejná sociologie pracuje s pojmy a představami o charakteru společnosti a způsobech uvažování o propojení soukromých problémů a veřejných záležitostí, tedy s koncepty, které byly rozvinuty v akademickém prostředí. Oproti profesní sociologii zodpovídající se sociologům, kteří používají vědecká kritéria k ohodnocení své práce, se veřejná sociologie se zodpovídá veřejnostem. „Myslím si, že příliš často tyto dvě otázky potlačujeme: Ke komu mluvíme? A z jakého důvodu mluvíme k lidem? Kvůli čemu děláme sociologii a komu ji nakonec adresujeme? Navrhl jsem dvě sady odpovědí na tyto otázky. 1. Vědění pro koho? Zdá se zcela jednoznačné, že buď mluvíme sami k sobě, nebo k druhým lidem. 2. Vědění pro co? Tady se odvolávám na Webera, když rozlišuji mezi vědění, které je vedeno úvahami o prostředcích pro dosažení předem daného cíle, v protikladu k vědění, které je vedeno samotnými cíli a hodnotami. Max Weber se obával, že všechno vědění začíná připomínat ekonomické uvažování, tj. že sociologie je poháněna zájmy politiky. Důrazně trval na tom, že musí existovat „diskuse o hodnotách“, ve které musíme probírat základní hodnoty společnosti, ve které žijeme. A diskuse mezi instrumentálním a reflexivním vědění, což by Weber nazval formální a substantivní racionalitou, se táhne celou historií kritické teorie. Navazuji tedy na tradici tohoto rozdělení“ (Uhde, 2010, s. 60).

Burawoy tedy na tomto základě vytváří popis čtyř druhů sociologie. Profesní sociologie a sociologie veřejné politiky, které spojuje instrumentální vědění, kdy problémy vědy definoval akademické publikum nebo klient sociologie. Dále veřejné a kritické sociologie, stavící na reflexivním vědění, které vyžaduje diskusi o hodnotovém základě, o teoretických postulátech, metodologických předpokladech, o výzkumných rámcích veřejnou dimenzi, navíc toto vědění ale předpokládá i dialog

o hodnotách, směřování a cílech společnosti s veřejnostmi mimo akademickou sféru (Uhde, 2010, s. 60).

Občanská společnost je do značné míry oblast sporného terénu, ale přesto si autor dovoluje tvrdit, že v současné konjunkturu je to ten nejlepší terén pro obranu lidstva – obrany, která by byla přidána kultivací kriticky uspořádané veřejné sociologie. Představuje si nepřeborné množství pracovišť, z nichž každý pracuje na vytváření spolupráce sociologů se svými blízkými veřejnostmi, pulzující společně směrem jednoho myšlenkového proudu. Budou čerpat ze století intenzivního výzkumu, podrobně rozpracovaných teorií, praktických zásahů a kritického myšlení, dosáhnout společného porozumění skrze více hranic, nejen pouze přes státní hranice, a přitom bude ubývat starých omezení a předpojatostí (Burawoy, 2005, s. 25).

Věda tedy není provozována jen pro vědu samotnou, ale i jako prostředek pomoci klientům (společnosti) při řešení jejich každodenních problémů.

5.4 Spojení vědy a vzdělávání s aktivními občany

Takováto pracoviště ať už sociologů, nebo vědců jiných oborů můžeme přirovnat k silnému prvku deliberativní demokracie, jímž jsou občanská fóra. Někde již fungující, zvláště například v jižní Americe, kde mají tradici. Ale již i u nás zaznamenáváme jejich obdobu, jmenujme rozhodování o rozpočtu na městském úřadu Prahy 6. Jako relativní nováčci na politické scéně, mnoho občanských (civilních) fór stále potřebuje demonstrovat jejich legitimnost v mnohem větším měřítku než již etablované demokratické instituce. V proudu deliberativní demokracie mají nepostradatelnou roli. Proto mají fóra politické i deliberativní důvody obhajování své úlohy. Objevují se argumenty, že některá fóra mohou legitimizovat svou existenci pomocí opatrné deliberace enkláv nejméně silných občanů a vyrovnávat tak jejich participaci a vliv na stejnou úroveň s privilegovanými občany. Všechna fóra mohou zlepšit komunikaci ohledně procesů a argumentů politickému systému. Tyto kroky by měli fórům pomoci zakotvit jejich postavení v politické rutině; vystavět dlouhodobý a hodnověrný vztah s úředníky, novými médii, zastánci a veřejností, a tak pomoci budování více deliberativní demokracie (Goodin, 2008, s. 337).

Autor dále dopívá k závěru a potřebě organizace deliberativních enkláv mezi těmi nejméně mocnými a vnést je mezi civilní fóra většího deliberativního systému. Pomocí

enkláv může dojít ke zlepšování rovnosti. Enklávy jsou důležité pro demokracii, zvláště pak pro její marginalizované členy, kteří tak mají možnost podílet se na fórech. Tak mohou pomoci politicky slabým být začlenění do většího politického procesu, mít na něj vliv stejně tak reflektovat své potřeby směrem k fungujícím zákonům (Goodin, 2008, s. 338). Je potřeba apelovat na správné složení občanských fór a dbát na to, aby reprezentovaly všechny vrstvy společnosti v největší možné míře. I když je jasné, že je potřeba pracovat se správnými cílovými skupinami, jejich zapojení v budoucnu pomocí vysvětlení a naučení principů marginalizovaným skupinám je také nevyhnutelné. Tuto praxi můžeme aplikovat i na zpětnou vazbu na vědu.

Při definování vzájemného propojení mezi občany a vědeckými institucemi je nutné zohlednit výše zmíněné a reflektovat již existující krizi, jak ji popisuje Ó Tuama (2005, s. 67), na dvou hlavních socio-politických úrovních. První zohledňuje fakt, že jak se zdá, nemáme způsoby, jak diskutovat, debatovat anebo udělat rozhodnutí o nových možnostech, které věda nabízí, a to v různých společenských vrstvách. Druhá úroveň krize je reprezentována potýkáním se s představou cesty, jakou bychom se mohli demokraticky vypořádat s vědou a technologií. V současnosti jsou hlavním činitelem produkce, staly se velmi komplexními a mají vliv na společenskou změnu a diverzifikaci (Ó Tuama, 2005, s. 69). Proto je nutné vnesení deliberativních prvků do společnosti na politické a veřejné sféře, a to i v rozměru zaměření diskuse nad vědeckými a výzkumnými poznatky, pokrokem a jejich aplikaci. Diskuzní fóra by právě proto měla najít své místo v prostorách veřejných akademických institucí.

Přenos poznatků do politiky a různých programů, je stejně důležitý jako přenos technologií ve strojírenství a přírodních vědách. I vědy sociální a humanitní mohou ovlivňovat sociální inovaci (Piper, 2002). Níže tedy více rozebírám prostředky komunikace s různými skupinami. Prostředky, které by měly vést k jasnému cíli – participaci občanů na demokracii a přímém ovlivňování okolního prostředí za pomoci vědy.

6 Nové možnosti komunikace s cílovými skupinami

V předchozí kapitole byly načrtnuty systémy podílení se občanů na fungování státu, apel byl dán především na deliberativní systém demokracie, který by mohl být využitý i v souvislosti s rolí veřejností na ovlivňování fungování veřejných akademických institucí a přímou reakcí na jejich vědecké výstupy.

Veřejné akademické instituce selhávají v podpoře uvedení k životu velkého množství nekomerčních výzkumů, které jsou reálně využitelné. Je proto potřeba podstoupit obrat nejen směrem k institucionalizované podpoře transferu výzkumných poznatků sociálních a humanitních věd, ale i k větší míře zapojení občanů do dění na jejich půdě. Bude tak vytvořena hodnota pro instituci samotnou, ale i pro výzkumníky, absolventy a partnery výzkumu.

Tuto potřebu reflektuje ve své podstatně teorie transferu výzkumných poznatků, pro kterou je reakce na reálně požadavky komunity, stejně tak jako spolupráce s veřejností, nutnou podmínkou. Staví na principech deliberativní demokracie. Proto se v následujícím textu pokouším představit hlavní principy budování strategie, využívaných technologií a komunikačních prostředků níže. Následně osvětluji možná východiska a nutné další kroky, které má nejen andragogika před sebou.

Své poznatky ohledně transferu výzkumných poznatků, ekvivalentně mobilizaci vědění, spolupráce univerzit s komunitou, stejně tak kooperace a participace občanů na výzkumných problémech, čerpám především z kanadského prostředí a univerzit, kde je tato praxe již zaběhlá a má podporu státu. Jsou zde i instituce samostatně fungující jako spojovací prvek mezi komunitou a probíhajícím výzkumem na dané univerzitě. Koncept mobilizace vědění se svými implikacemi funguje i na jiných vědeckých institucích než kanadských, jejich stručný souhrn také nabízím.

Pro dosažení sociální změny můžeme čerpat právě z této praxe. Na inovaci je mnohdy vládami pohlíženo jako na ekonomický rozvoj posilovaný výzkumem, pokrokem a vývojem kariérní dráhy ve vědě a technologiích. Mnohdy však tento přístup opomíjí i důležitost dopadu sociálního a humanitně-vědního výzkumu na společnost, ekonomii, kulturu a okolní prostředí a stejně tak početné číslo absolventů těchto oborů, kteří mají ať už přímo nebo nepřímo z různých pozic také vliv na výzkum, inovace a sociální změnu.

6.1 Princip transferu výzkumných poznatků

Mobilizaci vědění můžeme definovat jako reciproční a komplementární proud a absorbování vědění mezi výzkumníky, zprostředkovateli vědění (research brokers) a uživateli vědění – obojí uvnitř i vně akademického prostředí. Je nutné, aby vše probíhalo způsobem, který obohacuje uživatele a vytváří pozitivní dopad místně anebo mezinárodně, a má ve své podstatě potenciál posílit profil, dosah a dopad sociálních věd a humanitního výzkumu. Iniciativy transferu výzkumných poznatků musí adresovat alespoň jednu možnost z níže zmíněných, jak je odpovídající, v závislosti na oblasti výzkumu a cílech projektů, kontextu a cílového publika (SSHRC, nedatováno, nestránkováno).

V rámci akademické obce informuje, zlepšuje a vylepšuje agendu výzkumů, teorii anebo metody. Mimo akademickou obci informuje veřejnou diskuzi, zákony anebo praxi. Zlepšuje a vylepšuje služby anebo informuje o rozhodnutích či postupech privátní sféry, vlády, médií, komunitách odborníků a občanskou společnost (SSHRC, nedatováno, nestránkováno).

Stejně tak jde ruku v ruce s tímto přístupem i potřeba občany lépe vést ke kritickému myšlení, sebevzdělávání a umění hledání informací. Nedostatek těchto hodnot můžeme pociťovat například při variabilitě názorů na uprchlickou krizi.

Transfer výzkumných poznatků také můžeme definovat jako všechny aktivity a produkty vytvořené k tomu, aby byl výzkum užitečný a použitelný. Zároveň takováto strategie demonstruje propojení mezi výsledky výzkumu a jejich adresování na reálné světové problémy a způsoby, jak bude výsledek výzkumu uveden k životu a používání. Rozšířené pojmání transferu výzkumných poznatků přináší možnost lepšího spojení sociálních věd a humanitního výzkumu uvnitř i vně akademické sféry pro maximalizování intelektuálního, kulturního, ekonomického a sociálního dopadu. Cílem je maximalizovat dopad výzkumu a zachytit a komunikovat tyto dopady tak široce, jak to bude možné. Výsledkem pak bude prohloubení zapojení vědců, institucí a financujících subjektů v hledání nových možností zachycení a zprostředkování mnoha benefitů výzkumu. Výzkumné talenty mohou nabídnout všem sektorům ekonomie, kultury a společnosti přidanou hodnotu, mj. také posílení kultury inovace (Research Impact, nedatováno, nestránkováno)

6.2 Praxe v oblasti komunikace s cílovými skupinami

Jako s příkladem si dovoluji pracovat s vypracovaným návodem a k němu vypracovaným výzkumem Geryho Briggse (2015) odvíjející se od několikaleté praxe v kanadském prostředí.

Klíčové elementy dosahování výsledků tvoří následující aspekty transferu výzkumných poznatků. Sice negarantují nárůst a reálné používání vyzkoumaného, ale společně zvyšují pravděpodobnost jeho užitečnosti, použitelnosti a skutečného využití. Jedná se o definování dosahu, relevance, vztahů a výsledků.

Dosah hovoří o šířce spojení, jak vyplývá z otázek: Propojujeme se s lidmi, kteří se zajímají, nebo by alespoň měli, o tuto problematiku? Jsme ve spojení s těmi, kteří dokážou dělat změny?

Relevance odpovídá na otázku: V jakém rozsahu naše aktivity a produkty reflektují potřeby a zájmy našeho publika a zainteresovaných osob? Tento aspekt také odráží důležitost významu výzkumu pro tyto skupiny.

Vztahy se vážou k otázce: Propojujeme se ve správné hloubce a šíří se svým publikem a stakeholdery na odpovídající úrovni angažovanosti? Vztahy, klíčové pro mobilizaci vědění, totiž přiházejí v mnoho formách a úrovních. Zatímco plně zainteresovaní partneři jsou nepostradatelní pro úspěch transferu výzkumných poznatků, je nezbytné dbát na potřeby a zájmy více periferních účastníků. Sdílení s klíčovými partnery je sice životně důležité, ale bohužel nepostačuje k tomu, aby se vědění posunulo k akci.

Výsledky mohou být těžko měřitelné a zjištělné. Na jedné straně výsledky mobilizační snahy musí reflektovat zamýšlené výstupy výzkumu, které jsou často patrné až po nějaké době. Na straně druhé jsou měřitelné výsledky průběžné, které mohou vést k dosažení dlouhodobějších cílů. Například zvýšená pozornost dané problematice ze strany osob s rozhodovací pravomocí (decision makers) může být považována za průběžný výsledek. Dlouhodobým cílem pak bude implementace politiky či pravidel, nebo praktická změna (Research Impact, nedatováno, nestránkováno).

6.3 Oslovení správných cílových skupin

Za účelem spojení s potenciálním publikem potřebujeme vědět, odkud berou informace, kterým zdrojům nejvíce důvěřují, které typy formátu sdělování informací je nejlépe osloví, jaký typ důkazů a argumentů upoutá jejich pozornost a jaké sami oni používají a samozřejmě úroveň porozumění dané problematice. Zároveň výzkum musí být relevantní směrem k jejich zájmům a cílům. Musíme vědět, jak právě náš výzkum bude mít na toto dopad a jak ho mohou případně využít a za jakým účelem. Porozumění tomu, jak bude výzkum využit je jedním z nejmocnějších nástrojů mobilizace. Neméně podstatné je vědět, jak chceme, aby s ním bylo nakládáno (má zvýšit povědomí, informovat, angažovat, inspirovat k akci, změnit zákon či předpis, chování) (Briggs, 2015, s. 2). K tomu všemu musíme vědět, jak publikum oslovíme.

Pro začlenění principů mobilizace vědění do výzkumu je nutné s ním počítat v každém jeho kroku. Briggs (2015, s. 2) definuje z vlastní praxe, co v každé fázi svého bádání, tedy projektování, implementaci, formulování výsledku a výstupy pro užívání a uživatele výzkumu, nesmí výzkumník opomenout. Více je k nalezení v Tabulce 1: Účel mobilizace vědění: Od výzkumu k akci, Příloha A.

Jako další z návodů vycházejících z praxe přináší Sandra Nutley a její kolegové z Edinburské univerzity, kteří publikovali pět způsobů pro rozvinutí dalších dopadů výzkumů na půdě akademických institucí:

- 1) uvedení hodnoty a poskytnutí pobídky k vytváření dopadu výzkumu;
- 2) podpora obousměrné interakce mezi výzkumnými pracovníky a uživateli;
- 3) poskytnutí finanční podpory pro vyčleněný personál a infrastrukturu;
- 4) rozvíjení facilitační úlohy zprostředkovatelů vědění;
- 5) informování a zvyšování dostupnosti výzkumu (Phipps, 2012, nestránkováno).

Je samozřejmé, že by v České republice musela být nutná podpora pro toto uspořádání, proto je nynějším nejdůležitějším krokem uvedení teorie transferu výzkumných poznatků do povědomí nejdříve akademické veřejnosti, a to i následně směrem veřejné diskuze a občanské poptávce po této službě. Díky tomu by se tak toto téma mohlo dostat i k projednávání zákonů.

Na straně veřejných akademických institucí je nutné ještě větší zapojení, takové, s jakými pracuje například kanadský Social Sciences and Humanities Research

Council, v obdobné podobně i Briggs (2015, s. 2) vycházející. Ten navrhuje, že mobilizace vědění se sestává ze 4 aspektů: vytváření vědění, výměna vědění, rozšiřování vědění a zprostředkování vědění, které by se daly shrnout následovně:

(Spolu)vytváření vědění

- dialog
- společný vývoj aktivit a produktů
- kolaborativní setkání pro společenský rozvoj
- konzultace
- aktivity budování komunity

Zprostředkování vědění

- informovat
- propojovat
- angažovat
- spolupracovat
- budovat adaptabilní kapacitu

Výměna vědění

- workshopy
- konference
- mentoring
- sociální média
- výcvik a mentoring studentů
- vytváření společenství a sítí
- budování adaptabilní kapacity

Rozšiřování vědění

- webové stránky
- sociální média
- blog
- výzkumné zprávy
- prezentace na konferencích
- videa
- divadlo, vizuální umění
- nástroje, procesy

- trénink a vzdělávání
- externí spolupráce a budování společenských sítí
- návrhy zákonů

Pro tyto aspekty by měli být využity techniky a média zanesené v Tabulce 2: Příklady transferu výzkumných poznatků dle typu média v Příloze A.

Evaluaci úspěšnosti strategie můžeme provést opět pomocí jejího rozčlenění do jejích klíčových elementů. Zajímáme se, jaký měla naše webová či písemná prezentace dosah (distribuce, návštěvy, účastníci, počet stažení, dosah na médiích, nový členové nebo místa), relevanci (počet přečtení nebo zájmu o přečtení, komentáře, doporučení dalším osobám, opakovaná účast), k jaké změně došlo v rámci vztahů (nárůst sociální sítě a participace, spoluúčast v konverzacích a setkáních, zapojení do projektu) a jakých výsledků jsem na základě naší činnosti dosáhli (pozorovatelné změny, reportované změny, zájem o změnu, dokumentace, měření zpětné vazby a dopad provedených změn) (Briggs, 2015, s. 9).

6.4 Institucionální podpora spolupráce výzkumník-uživatel výzkumu

Níže uvedu příklady vědeckých institucí jako míst setkávání občanů a prostorem pro rozvoj občanské společnosti. Prolíná se zde teorie transferu vědeckých poznatků a podpory aktivní občanské společnosti. Univerzity jsou jednak místem dalšího a celoživotního vzdělávání, mobilizace vědění a hlavně místem, kde se učíme fungování občanské společnosti a místem podpory komunity, vyslyšení jejích názorů. Členové komunity se tak na příkladu fungování zpětné vazby ke vědě a výzkumu, která řeší jejich reálné požadavky a výsledky jsou patrné v reálném čase, učí vzájemné spolupráci s vědeckými institucemi, i když se jedná o malé nepatrné kroky směrem kupředu. Stejně tak by mohla fungovat i Akademie věd ČR.

Můžeme na skutečných příkladech vysledovat nárůst angažovanosti občanů. A to je právě i to, čím by měl andragog začít. Ví, jak vzdělávat dospělé lidi, kteří se díky zapojení do fungování vědy a výzkumu cítí více vtaženi do dění v jejich blízkém okolí. Protože to je to nejdůležitější – pokud je potřebujeme naučit, že jejich hlas má cenu, a dá se dohodnout na tom, co je v jejich nejbližším prostředí za problém a jak se dá vyřešit, malými krůčky se naučí více zapojovat do veřejného dění. Úloha andragoga spočívá v pomoci a organizaci práce s komunitami, sociálnímu skupinami a hnutími,

kteřé jsou na dané věci nejvíce zainteresované. Nedílnou součástí organizace mobilizace věděni v České republice je znalost správných metod komunikace s dospělými jedinci, také základů celoživotního učeni a národní i evropské legislativy a norem. Inspiraci k praktickému zavedeni můžeme čerpat z konkrétní činnosti institucí. Příklady uvádím níže.

Yorská a Viktoriina univerzita – Knowledge Mobilisation Units

Od roku 2006 na Yorské univerzitě v Kanadě funguje jednotka transferu univerzitních výzkumných poznatků, a to za účelem zprostředkování vztahů mezi univerzitním výzkumem a experty (fakultními studenty i absolventy), možnými uživateli výzkumu a neakademickými partnery v různých disciplínách jako mentální zdraví, vzdělání, geografie, imigrace, zelená ekonomika, vzdělanost, komunikace a sociální determinanty zdraví (Phipps, 2012, nestránkováno). Intenzivně spolupracuje s primárním komunitním společníkem – United Way of Toronto and York Region, který si stanovil za cíl spojením výzkumu a partnerství s agenturami, programy a iniciativami identifikovat mezery a odpovědně mobilizovat dobrovolnické a finanční zdroje pro ten nejpřímější dopad: vést k pozitivní a trvalé změně v bezprostředním okolí komunity (United Way). Jejím partnerem je Viktoriina univerzita, která má také svoji vlastní kancelář komunitně založeného výzkumu pro poskytnutí podobných služeb na fakultě a v místní komunitě. Tyto dvě univerzity jsou propojeny ve své činnosti a dotovány na základě stejného grantu pro institucionální, univerzitně založené, služby transferu výzkumných poznatků a koordinují společně financování výzkumu mezi instituce a aktivity mobilizace věděni (Phipps, Shapson, 2009, nestránkováno).

Research Unit for Research Utilisation (RURU), Edinburghská univerzita

RURU byla založena v roce 2001 a zafinancována Radou ekonomického a sociálního výzkumu jako část její investice do politiky a její praxe založené na praktických důkazech. Od té doby členové RURU byli zapojeni do mnoha projektů zaměřujících se na porozumění a zlepšení využívání výzkumných poznatků (RURU, nedatováno, nestránkováno).

Community University Partnership Programme (CUPP), Univerzita Brighton

Partnerský program mezi univerzitou a komunitou vytváří udržitelné partnerství, ze kterého profituje univerzita a zároveň i lokální komunita. Dodává podporu proměně idejí na projekty, poskytuje na ně počáteční finanční pomoc a pomáhá společenství a komunitě v praktických otázkách proměny a vývoje (CUPP, nedatováno, nestránkováno).

University of Wisconsin Extension Program (UWEX)

Program extenzní wisconsinské univerzity má za cíl překročit hranice univerzity na úroveň národní za účelem propojení se stakeholdersy. Má navázané partnerství s kampusy, krajskými a kmenovými vládami, veřejnými i soukromými institucemi. Program rozšíření zahrnuje celoživotní učení a televizní a rozhlasové vysílání vzdělávacích pořadů. Také řeší měnící se potřeby státu a společnosti aplikací relevantního univerzitního výzkumu (UWEX, nedatováno, nestránkováno).

Je třeba poznamenat, že existují další vynikající příklady univerzit, které poskytují podporu pro angažování a větší rozvoj komunit, ale musíme přistupovat s pozorností k rozlišování zapojení komunity jako součásti výzkumného projektu, výzkumné jednotky nebo iniciativy pro poskytování služeb a rozvoje institucionální kapacity (podobně jako v oblasti transferu technologií) s cílem podpořit sociální inovace založené na výzkumu a mobilizaci vědění. Téměř všechny akademické instituce stále postrádají kapacity pro podpoření praktického využití výzkumu za účelem informování o rozhodnutích o veřejné politice a odborné praxi (Phipps, Shapson, 2009, nestránkováno).

Stejně důležité je zmínit, že iniciativa pro zřízení daných center vzešla od vládních organizací či institucí samotných. Proto je potřeba k takovému kroku vybudovat i podmínky u nás v České republice. Níže zároveň popisují záhodné prostředky k využití ke komunikaci s veřejností.

6.5 Nové možnosti komunikace s cílovými skupinami v České republice

Je nutné ve svém konání navazovat na již existující a fungující strukturu, stejně tak nedílnou součástí nově navrženého přístupu je nutná znalost socioekonomických

a historických souvislostí daného státu. Proto má teorie vždy prvky lokální, i když idea je společná ve všech demokratických zemích a založena na stejných základech fungování občanské společnosti a svobody, stejně tak ke přístupu k výsledkům vědy a výzkumu. Státní neznamena odosobně od společnosti, naopak. Občané by se měli dozvídat bližší podrobnosti právě probíhajícího výzkumu a na základě místní blízkosti se k němu i vyjadřovat a nejen to, samozřejmě ne všude v naší republice jsou univerzity, ale každý ví, kde je nejbližší škola. Setkávání na veřejných akademických institucích může být příklad pro ostatní, jak to zorganizovat u sebe v bezprostředním okolí. Navíc pocit ovlivnění skutečností, ať už například v městském rozpočtu anebo místní škole a potažmo dopadu na komunitu. Na základě poptávky občanů by měli přijít vědci se svým prozkoumáním problému a možným řešením.

Ještě mnohem konkrétnější inspiraci můžeme hledat v dokumentu *Renewing Democracy In Scotland* (Crowther, Martin, Shaw, 2003) ve kterém se přispěvatelé snaží přesně vymezit úlohu Edinburské univerzity v obnově občanské společnosti. Hlavní důraz je kladen na budování národní identity, popis institucí a současných sociálních zájmů a historických souvislostí vývoje demokracie – na těchto základech je pak vymezen seznam témat, kterým je se potřeba věnovat pro znovuoživení demokracie ve Skotsku v souvislosti s jejím globálním rozměrem.

Stejně tak i při budování fungující české (globální) občanské společnosti musíme vycházet z národního vědomí, společně s poznáním kulturního dědictví, znalostí pozice České republiky ve světě, s vědomím spravedlivých a rovných morálních hodnot, na kterých zakládáme řešení případných problémů. K tomu všemu mohou humanitní vědy být velmi nápomocné, nevyjímaje andragogiky (srov. Piper, 2002). Níže proto pokládám argumenty a návrhy pro možné řešení v České republice.

Pokud se podíváme na základní statistické údaje o kultuře v ČR, vidíme pokles výše darů, v r. 2014 prudce klesly (14 567 342 Kč oproti 22 460 071 Kč v r. 2013), ale přitom je důležité zmínit, že jsou téměř o polovinu vyšší než v r. 2007 (9 919 946 Kč). V r. 2015 se opět částka o necelé 2 miliony zvýšila. Z výsledků šetření je zároveň patrné, že se pozornost sponzorů obrací spíše k podpoře sportovních činností. Lze to doložit plánovanými i realizovanými stavbami sportovních hal a hřišť v městečkách a obcích, ve kterých se jen občas organizují kulturní akce. V konečném

důsledku to znamená zanikání kulturních zařízení, rušení jejich pronájmů, prodej pro komerční využití, snižování stavu zaměstnanců, a dokonce i změnu statusu. Např. z příspěvkové organizace se transformují v organizační složku úřadu, příp. se stávají jeho přímou součástí (referátem). Anebo se naopak mění ve spolek, o.p.s. nebo společnost s r.o. Tento stále sílící trend je přímou odpovědí na stávající ekonomickou situaci. Některé tyto zpravodajské jednotky statistického šetření změnilly právní formu od roku 2007 již několikrát (Základní statistické údaje o kultuře v České republice).

Pro andragogiku a potažmo andragogy se nabízí nelehké úkoly a dle mého soukromého názoru podílení se na tvorbě zákona týkajícího se vzdělávání dospělých, práci se stávající sítí knihoven, využití fungujících spolků a zájmových organizací i pro občanské aktivity, znovuoživení tradice a posílení vlivu státní instituce pro vzdělávání dospělých, také posílení oblasti občanského vzdělávání dospělých občanské výchovy dětí. Dále pořádání většího množství zájmových přednášek, rozšíření povědomí o kritické úloze společenských věd a v neposlední řadě aplikace teorie transferu výzkumných poznatků a její strategie. Jednotlivé úkoly specifikuji níže v textu.

Síť knihoven je díky jejich předešlé historické úloze v českých zemích opravdu stabilní a plošná. Česká republika si udržuje mimořádně hustou síť veřejných knihoven. Zatímco průměr Evropské unie se pohybuje kolem 1,3 knihovny na 10 tisíc obyvatel, v Česku je to 5,1 (Richter, 2015, s. 12). Jelikož jsou knihovny zároveň vlastníky neuvěřitelné databáze občanů, mohou s ní náležitě pracovat a popřípadě oslovit správné cílové skupiny. Městské knihovny také skvěle fungují jako místo setkávání občanů, jsou pořádány různorodé zájmové akce a přednášky, jež jsou hojně navštěvované. Proto důležitou a veřejností vyhledávanou aktivitou knihoven je pořádání kulturních a vzdělávacích akcí (autorská čtení, besedy, výstavy, přednášky, workshopy, univerzity volného času, počítačové kurzy aj.). Veřejné knihovny v roce 2015 uspořádaly přes 65 tis. kulturních akcí, kterých se účastnilo 2,2 mil. návštěvníků. Počet vzdělávacích akcí vzrostl meziročně ve všech ukazatelích – veřejné knihovny uspořádaly v roce 2015 pro veřejnost 37 514 vzdělávacích akcí (o téměř 5 tisíc více než v roce 2014), kterých se účastnilo 792 tis. návštěvníků (Richter, 2015, s. 12).

To jsou základy, na kterých se dá malým přizpůsobením obsahu a přidáním nových přednášek stavět. Navíc takto vybudovaná síť byla pilířem občanského, zájmového i dalšího vzdělávání občanů i během první republiky (mj. i právě kvůli tomu vznikla). Více se této historické epoše věnuji v následující kapitole.

Vzdělávání pracovníků knihoven je jasným úkolem pro andragogy, protože jim mohou předat metody práce s dospělými, zájmového i občanského vzdělávání.

Zájmové organizace a spolky, které jsou již ideologie prosty, mohou svým příkladem posloužit ostatním, například konání rozmanitých dobrovolnických akcí, jež se členové účastní, stejně tak jejich prostory mohou fungovat jako místo setkávání (sokolovna je snad v každé vesnici, je proto místem skoro dokonalým) a i se tak děje, jsou mnohdy kulturními centry obce, proto by se dalo jejich fungování jen lehce posunout i dalším směrem a přidat další, tentokrát společensko-naučné a občanské aktivity. Opět zde můžeme stavět na dnes již nepatrně zapomenutých základech a principech z dob dřívějších. Odkaz na historii je skvělým prostředkem k vzbuzení národní hrdosti a zájmu o dění v okolí.

Svaz osvětový, následně Masarykův lidovýchovní ústav, nyní Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) by mělo navázat na tradici, a to nejen svými silami, ale také za pomoci andragogů a nebýt tolik v pozadí. Jelikož se NIPOS profiluje jako organizace pro podporu rozvoje kultury a veřejných kulturních služeb, neprofesionálních uměleckých aktivit, poskytování informačních služeb a odborných konzultací na základě soustavného vytěžování teoretických a praktických poznatků z analytické a výzkumné činnosti v oblasti kultury, z vlastního výzkumu a s využitím odborných informací z různých oborů umělecké činnosti a svým posláním chce navazovat na své předchůdce. NIPOS zajišťuje spektrum činností v oblasti kultury ojedinělých svým rozsahem i zaměřením, které vyplývají i ze Státní kulturní politiky na léta 2015–2020. V roce 2011 mu byl přiznán statut výzkumné a vývojové organizace (Výroční zpráva NIPOS).

Samozřejmě je důležité budovat občanské demokratické principy již od útlého věku, současně probíhající občanské vzdělávání u dětí školou povinných je samozřejmostí. Pracovat u dospělých s již zvnitřněnými ideami a principy je o dost méně komplikované a náročné. Mělo by tak dojít k propojení případných kurikul

či studijních plánů, především pak právě ke sjednocení vyučovaného obsahu a principů.

Pro argument pořádání většího množství zájmových přednášek jmenujme jeden příklad za všechny – dříve by byly a stále jsou velmi oblíbené cestovatelské přednášky. Začít by se mohlo u nich a využít jejich velký potenciál. Nejen, že se jejich prostřednictvím učíme něco o jiných kulturách, je to i boj proti xenofobii, kdy nám cestovatele povětšinou představí své pozitivní zkušenosti. A i když negativní, rozhodně ne-rasistické či protináboženské. I díky těmto přednáškám lze posilovat národní identitu (ne ve smyslu nacionalismu) a zájem o dění v našem státě, zároveň se skrze odlišnou, a ne místní zkušenost zbavovat předsudků, mýtů o jiných kulturách, uzavřenosti a maloměšťačtví. Stejně tak rukodělné kurzy či přednášky, jež budují národní identitu a znalost vlastní historie, uvědomění si hodnoty svobody a možnosti ovlivnit společnost.

Rozšíření povědomí o kritické úloze společenských věd velmi souvisí s přístupem mobilizace vědění a funkci vědy jako služby veřejnosti. Prosazení takovéto úlohy v současně panujícím vědeckém paradigmatu také není nic jednoduchého.

Snaha o uvedení teorie transferu výzkumných poznatků a její strategie k životu ve větším měřítku, než v současné době je kruciólní pro úspěch nově navržené úlohy veřejných akademických institucí v občanské společnosti. Na základě příkladů z jiných světových pracovišť bychom mohli implikovat navržené principy, strategie a nutné kroky k jejímu uskutečnění. Velkou překážkou však může být nevole k finanční investici ze strany státu a nutnost zorganizování zapojené akademické i neakademické veřejnosti směrem k nátlaku k uskutečnění alespoň nějakých z podmínek.

A jak toho všeho dosáhnout? Mnoho již bylo nastíněno v předchozím textu, včetně evaluace úspěšnosti vybrané strategie právě v souvislosti s teorií transferu výzkumných poznatků, která reflektuje správnou volbu cílových skupin a úlohu vědy jako pomocníka pro komunitu a občany při řešení jejich aktuálních požadavků. Co je potřeba nově zapojit a na co se více a lépe zaměřit je i správná PR/marketingová strategie, progresivní online kampaň, vybudování vztahu propojení kulturního a občanského.

6.6 Ideální vztah instituce – občanská společnost

Jak je všem z běžného života dobře známo, nic ideální být nemůže. Nicméně je dobré mít reálně vystavěný ideál, ke kterému se chceme přiblížit. Musíme k němu hledat cestu skrze nalezení toho, co ve společnosti dobře funguje. Celé toto budování vztahu je velmi dlouhý proces, který začíná i končí již s prvním školním kurikulem, s nímž se občan setká.

Praktické implikace na poli vztahu instituce – budování občanské společnosti by mohli být pojaty následovně. Musíme převést výzkumné poznatky humanitních věd do veřejné politiky a sociálních programů, protože transfer znalostí a výzkumných poznatků v humanitních vědách – tedy přenos poznatků do politiky a různých programů – je stejně důležitý jako přenos technologií ve strojírenství a přírodních vědách (Piper, 2002, s. 21).

Pokud chceme budovat občanskou společnost, je nutné:

- 1) Poskytnout dostupné vědění a příslušnou výuku na školách, která umožní individuům lépe rozumět sami sobě, svým hodnotám a roli, kterou hrají v občanské společnosti.
- 2) Předávat znalosti a organizovat výuku tak, aby byla definující pro českou identitu a naši roli jako globálních občanů.
- 3) A v neposlední řadě vytvářet vědění a kurikulum informující o veřejných zákonech a rozvíjet sociální programy, na kterých je postavena naše společnost (srov. Piper, 2002, s. 21).

7 Role andragoga jako zprostředkovatele komunikace mezi občanskou společností a institucemi

Abychom prázdňe nedefinovali vztah mezi vzděláváním dospělých a občanstvím, musí být návrh nové role a teorie ve spojení s praxí a musíme znát historické souvislosti vzájemné interakce. Proto, abychom mohli popisovat současnou úlohu andragoga jako zprostředkovatele mezi občanskou společností a vzdělávacími institucemi, je nutné udělat krátký exkurz do historie fungování občanského, potažmo lidovýchovného vzdělávání v Českých zemích. Je záhodno na tuto andragogickou praxi navázat a vzbudit mezi občany zájem na bázi kdysi již fungujících základech. Odkaz do doby minulé a její praxe může být dobrým příkladem pro současnost a lepší pochopení dané problematiky mezi občany. A zároveň pomocníkem pro hledání pojmů fungování vzdělávacích institucí jako místa setkávání občanů.

Můžeme tvrdit, že prostor se i vzhledem k současné situaci na politické scéně pro občanské vzdělávání naopak rozšiřuje. Lidé by měli být více vztaženi do politického dění a využívat své právo se do ní více zapojovat. „Změny v současných společnostech poskytují vzdělávání dospělých nové příležitosti a kladou na něj nové nároky. Podle některých názorů žijeme v období, kdy se potřeba široce pojatého občanského vzdělávání zvětšuje a možnosti pro jeho realizaci rozšiřují“ (Kopecký, 2004, s. 10).

Občanství nelze chápat pouze v politické souvislosti, přesahuje do sfér nejen společenského, ale i osobního života jedinců. Stejně tak na vzdělávání nelze pohlížet jen na základě individuálního a psychologického pohledu, musí být reflektován sociální a kulturní kontext vzdělávání. Zároveň je potřeba vnímat širší zaměření i na další aspekty vzdělávání občanů, jako sociální spravedlnost, větší sociální a ekonomická rovnost, podpora kritické demokracie a vize lepšího a spravedlivějšího světa, kde vzdělávání hraje klíčovou roli.

Nejprve se věnuji v této kapitole krátce historickému vývoji vzdělávání dospělých v českých zemích a následně se snažím začlenit teorii občanského vzdělávání do souvislosti s moderními myšlenkovými proudy, které již byly zmíněny v páté kapitole této práce. To slouží jako most směrem k vymezení vztahu vzdělávání dospělých k občanské společnosti, což tvoří ornou půdu pro vysvětlení nové role andragoga jako zprostředkovatele komunikace mezi občanskou společností a institucemi, opírajíc se

o teorii transferu výzkumných poznatků a roli vědeckých institucí v občanské společnosti.

7.1 Krátký exkurz – Lidovýchovná činnost v českých zemích v 19. a 20. století

Je nepopíratelná důležitost navázání na tradici lidovýchovného, potažmo občanského vzdělávání, jakou nalézáme v naší historii. Již na konci 19. století v době Rakouska-Uherska nacházíme kořeny mnoha zde v zemích českých působících spolků, jejichž posláním bylo spojovat občany v zájmu jednotného cíle, poslání a účelu, ať to byly tělovýchovné, humanitární, ženské či mládežnické spolky anebo množství osvětových organizací, které tu působily. Na tuto tradici potom navázal na počátku 20. století systém lidovýchovy první republiky. Praxe tak mohla pokračovat dále, i když přece jen v trochu modifikované formě a s důrazem na vzdělávání občanské. Vybudovaná dřívější infrastruktura byla skvělým pomocníkem.

Jak uvádí Šerák (2009, s. 83), občanské spolu se zájmovým vzděláváním je ideově a obsahově nejstarší a nejpůvodnější součástí celého moderního pojetí vzdělávání dospělých. Už osvětové hnutí během národního obrození je možné považovat za jakýsi první moderní a zároveň funkční pokus propojit tradiční výchovné ideály s aktuálními požadavky nastolené měnicími se společenskými.

„Lidovýchova je pojem zavedený na přelomu 19. a 20. století, měl se odlišit od staršího pojmu osvěta, který měl autoritativní podtext. Lidovýchova zahrnuje mimoškolské instituce, činnosti a prostředky směřující k výchově a vzdělávání širokých vrstev obyvatelstva. Lidovýchovu můžeme chápat jako dobově podmíněný ekvivalent *vzdělávání dospělých*. Ve dvacátých letech 20. století se pod tímto termínem rozuměly i kurzy pro nezaměstnané, venkovské vzdělávací kurzy, kurzy pro ženy, ale i obecní kronikáře a muzejníky. Lidové školy byly organizovány a podporovány státem, respektive ministerstvem školství a národní osvěty. Preferovanou formou lidovýchovy byly přednášky, mnohdy sdružovány do přednáškových souborů, kurzů, dále četba, domácí dopisní vyučování, ochotnické divadlo, hudba, později i rozhlas aj. Kinematografické licence byly povětšinou podmíněny pravidelným poučným promítáním. Vznikaly i lidové školy, které byly dle obsahu a náročnosti rozdělovány na nižší, střední a vyšší. Vyšší lidové školy (lidové univerzity). Samostatnou institucí byly *univerzitní extenze*, s nimiž ostatní

lidovýchovné instituce spolupracovaly“ (Průcha, Veteška, 2012, s. 164, zdůrazněno v originále).

Vzhledem k potřebě vzdělávání a výchově uvědomělých občanů v nově vzniklém demokratickém státu vznikl Zákon č. 67/1919 Sb., o organizaci lidových kursů občanské výchovy a navazoval na působení výše zmíněných sociálních, kulturně výchovných a občanských uskupení a pevnou organizační strukturu lidovýchovné sítě. Zároveň garantoval finanční zabezpečení státu, jež obhospodařoval Masarykův lidovýchovný ústav (dříve Svaz osvětový). Účast už neměla zdaleka být založena jen na dobrovolném principu, naopak bylo v zájmu státu „přinutit“ ke vzdělávání ideálně všechny tehdejší občany. Lidové školy byly obrazem nejintenzivnější formy státní podpory v oblasti vzdělávání dospělých.

Na základě poznání občanských práv a povinností, fungování veřejných úřadů a současného demokratického státního zřízení oproti tomu, jak to bylo ve zřízení monarchistickém či hospodaření obcí a státu, mezníky světových dějin, historie ČSR, sociální a mravní otázky či programy politických stran se z československých občanů měli stát uvědomělí voliči, kteří se budou chovat v souladu se svými právy a povinnostmi (Pokorný, 2003, s. 139).

V době první republiky se můžeme odvolat na tzv. univerzitní extenze, kdy docházelo k vědeckému vzdělávání širokých vrstev veřejnosti na univerzitách, které ve spojení s dalšími místními institucemi a kulturními prostory sloužili jako místo setkávání občanů za účelem vzdělávání. „Univerzitní extenze – Nejstarší lidovýchovná aktivita významná z andragogického hlediska jako osvětová činnost zaměřená na dospělé jedince. Obecně tento pojem označuje přednášky učitelů vysokých škol určené veřejnosti“ (Průcha, Veteška, 2012, s. 257).

Na tuto tradici univerzity částečně navazují pořádáním přednášek, diskuzí a seminářů, stejně tak s organizací univerzit třetího věku. Podobně známe z období první republiky pořádání lidových kursů (které byly zakotveny v zákonech a ústavě), vyšší lidové školy a lidové školy, kde bylo možné kurzy občanské absolvovat a nesmíme zapomenout ani na vzdělávací centrály politických stran. Ty zaznamenaly vychýlení z důvodů ve prospěch státního stranického aparátu a dlouhodobě se začal prosazovat vliv ekonomizujícího myšlení a orientace na tržně uplatnitelné produkty.

Nyní čelíme nezájmu ze strany občanů a státu o zájmové a občanské vzdělávání a problému financování a kontroly úrovně v současnosti fungujícího vzdělávání dospělých (Šerák, 2009, s. 85–95).

7.2 Občanské vzdělávání a moderní myšlenkové proudy

Bohužel se nepodařilo přivést opět k životu fungování občanského vzdělávání v České republice v podobě, jaké mělo v devatenáctém a na počátku dvacátého století. Můžeme dohledat několik faktorů, proč se mu již u nás takové pozornosti nedostává. Je jasné, že jako v ostatních postkomunistických zemích je vzdělávání občanů schováno pod nánosem nepříjemné a nucené propagandy a pod závojem nerovnosti a ani není jasný samotný obsah občanského vzdělávání dospělých, zvláště, když ani v posledních dokumentech ke vzdělávací politice, ať už evropských či českých, mu není věnována dostatečná pozornost (této tématice jsem se věnovala ve své bakalářské práci a kvantitativní analýzou jsem prokázala výrazný nepoměr věnovaného obsahu občanskému a zájmovému vzdělávání oproti vzdělávání profesnímu ve smyslu neoliberálních společenských hodnot). Je nepopíratelné, že by v tomto svou důležitou úlohu měla sehrát samotná andragogika. Pomoci ji může správně zaměřená komunikace s veřejností, zvláště pak i samotná média, které bohužel v tuto chvíli nemají k podobnému motivaci. Nutno dodat, že ani politické strany již nefungují jako činitelé a instituce občanského vzdělávání, jak bylo obzvláště za doby první republiky zvykem.

Moderní změny na poli kultury, globalizačních trendů a samotného složení obyvatelstva států s sebou přinesly větší možnost poznání jiných kultur a národností a stejně tak možnost srovnání fungování odlišných státních režimů a uspořádání. Proto je téma občanství stále aktuální a andragogika by měla navázat na tradici z počátku minulého století.

Ovšem je jasné, že nemůže vycházet jen z historického, ale musí zároveň reflektovat společenských vývoj a zpracovat současnou situaci na poli teorie vědy. Protože „Humanitní a společenské vědy nabízejí více pohledů – v sedmdesátých letech dvacátého století se obnovuje diskuze na poli politické filosofie, v osmdesátých letech se rozvíjí střet mezi *liberalismem* a *komunitarismem*. Ten byl v devadesátých letech obohacen mj. úvahami o *kosmopolitním občanství*, *deliberativní demokracii* a *třetí*

cestě. Sociologie dopodrobna rozebírá závažně téma *moderního rizika*. Andragogika musí zmiňované sociální změny a myšlenkové směry brát v úvahu. Tématu aktivního občanství se chopily mezinárodní organizace – hlavně Evropská unie, UNESCO a Rada Evropy. Je chápáno jako jeden z nezbytných předpokladů kvalitního sociálního ekonomického a kulturního života “ (Kopecký, 2004, s. 8, zdůrazněno v originále).

Právě v souvislosti s výše popsanými trendy a kulturními změnami vzniká multikulturalismus jako odpověď současné filosofie sociálních věd. Teorie kosmopolitního občanství nám přináší snahu o překlenutí místních a národních rozdílů, je opakem nacionalismu. Vzhledem k zaměření práce a její specifikaci pro Českou republiku se mu dále nebudu věnovat, protože sice úzce nesouvisí s nastíněnou lokální snahou o aktivizaci občanů, ale filosoficky je samozřejmě nedílnou součástí moderního občanského vzdělávání.

Jako důležité opěrné pilíře nové úlohy veřejných akademických institucí v občanské společnosti jsou popsány myšlenkové směry deliberativní demokracie, nových sociálních rizik a třetí cesty, jež jsou podrobněji rozebrány v páté kapitole.

Popis soudobých teorií a myšlenkových proudů, zvláště pak deliberativní demokracie nám poskytuje prostor pro pochopení úlohy vzdělání jako prostředníka mezi jedincem a společností.

7.3 Vzdělání a občanství

Krátký exkurz do historie nám ukazuje, jak při budování moderní a demokratické společnosti byla role vzdělávání občanů, jak pro nejdříve dobrovolné spolky a organizace, tak hlavně pro budování demokratické společnosti, nepopíratelná. Je důležité poukázat právě na roli vzdělávání a vzdělání při učení se pro občanství tak, jak je vymezeno níže.

Johnston (2005, s. 49) vymezuje dimenze chápání propojení vzdělávání a občanství, potažmo občanské společnosti. Learning about Citizenship (učení se o občanství) je tradičním chápáním role vzdělávání, primárně soustředící se na vysvětlení občanství jako statutu a na individuální přípravu k orientaci v něm. Je relativně formální a jasné ve svém sdělení. Learning through Citizenship (učení se skrze občanství) je v kontrastu s předchozím učení incidentní, probíhá v rámci každodenního života ve variaci různých kontextů. Vychází více z elementu reflexe,

diskuze a různých zkušeností s občanstvím. Toto učení se odvíjí spíše v informální a neformální rovině. Zaměřeno může být na individuální i skupinové a vývoj spočívá v jeho přístupu k občanství jako praxi. Oba dva zmíněné přístupy kombinuje *Learning for Citizenship* (učení se pro občanství) a spojuje formální, neformální a informální rovinu, individuální i skupinové vnímání občanství a stejně tak vytváří dynamické spojení mezi občanstvím jako statutem a praxí. Toto učení se pro občanství má potenciál rozvíjet občanské dovednosti v souvislosti s historickou a politickou analýzou a aktuálním kontextem zkušeností.

Učení se pro občanství se soustředí na stěžejní spojení mezi vzděláváním se a praxí. Protože čím více jsou občansky angažovaní, tím více jsou chápající a tím více jsou schopni podstoupit oběti pro veřejné dobro a jsou více připraveni respektovat a hájit práva ostatních. Právě zapojení se třeba do dobrovolných spolků, organizací či účast na nějaké z forem dalšího vzdělávání zvyšuje pravděpodobnost větší politické zodpovědnosti. Nepopíratelnou roli zde hrají sociální hnutí, vždy přítomné v obou rovinách – vzdělávání se i praxe (Johnston, 2005, s. 57).

7.4 Role andragogiky při rozvoji občanské společnosti

V následujícím textu bych ráda navázala na zásadní spojení úlohy vzdělávání ve věci emancipace občanů. V našich zemích si tuto roli můžeme se vzděláváním dospělých spojit již s dobou národního obrození.

Rozvoj občanské společnosti s sebou přináší i s tím spojený, a pro praxi výchovy a vzdělávání dospělých důležitý, nárůst poptávky po osvětovém či občanském vzdělávání, protože oni sami se chtějí ve společnosti více angažovat a více se občansky vzdělávat a vyznat se v politických a státních souvislostech a problematice.

Stejně tak jako není možné navrhnout jednu univerzální strategii, je nutné přizpůsobení se požadavkům skupin menších a sjednocování lidí s podobnými zájmy. Úloha andragoga může také spočívat v roli metodologického vůdce, badatele a hledače pozitivních vzorců ve společnosti, které by se daly uplatnit napříč naší zemí či nejen v prosazení nového zákona, jak je tomu již dlouhou dobu v zájmu všech andragogů, ale i vytvoření nových útvarů na veřejných akademických institucích pro transfer vědeckých výsledků a práci s komunitou. Dále je nutné vydefinování role případné

takovéto organizace a zapojení občanů do zpětné vazby k vědě a výzkumu. Velmi důležitým prvkem by byla případná spolupráce s médii, možně stanovená státem „osvětová činnost“ např. v rámci zpravodajství. Také nový program musí být dostatečně a srozumitelně představen, cesta pro případné zájemce musí být s pokud možno nulovým počtem překážek. Role andragoga také spočívá v odborném přístupu ke vzdělávání dospělých, znalostí okolností a organizace občanského a zájmového vzdělávání a příslušné legislativy, stejně tak jako historické praxe. Proměna sociální komunikace napomohla při národním obrození, nalézáme důležitost úlohy spolků při budování nové demokratické společnosti a podobně.

Důležitou roli zde hraje představa diskuze jako obnovy moderní společnosti, která s sebou přináší otázky různorodých podmínek a odlišných požadavků na diskutující, tedy otázky pro vzdělavatele dospělých, na které může najít odpověď díky své praxi.

Nesmíme opomenout úlohu komunitního vzdělávání, které zahrnuje komplexní vzdělávací aktivity realizované v působnosti nějakého územně správního celku a vytvářející prostor k tomu, aby se lidé a organizace z dané komunity stali partnery a přispěly k řešení problémů dané komunity (Průcha, Veteška, 2014, s. 160).

Občanské vzdělávání dospělých nemá roli iniciátora, protože na celospolečenské úrovni je to těžké, nutné přidat roli dalších institucí, obcí nebo třeba magistrátů. Naopak má řešit problémy jednotlivců a skupin, podílet se na změně kultury společnosti (Kopecký, 2004, s. 39).

Postupně se dostáváme zpět k důležitosti řešení nových otázek a problému v oblasti vzdělávání, nejen profesnímu, protože to samo o sobě modernímu člověku už nestačí. Společenská diskuze a výměna názorů musí být brána jako základ.

Diskuze většinou ústí do následujících závěrů: „Krise politiky je reálná. V žádném případě však nenastává konec politiky. Nějaká forma politického bude existovat vždy. Jednou z cest, jak lez současnou krizi zvládnout, je správně pochopit a adekvátně reagovat na současné změny pomocí reforem. Ideálem je zvýšit participaci občanů na veřejném životě a dát občanství novou hodnotu“ (Kopecký, 2004, s. 21).

7.5 Možná úskalí navrhnutého přístupu

Shuller a Preston (2005, s. 150) ve své studii o hledání důkazů vzájemného propojení mezi vzděláváním a aktivním občanstvím v rámci Centra širších přínosů vzdělávání (The Centre on the Wider Benefits of Learning) poukazují na důležité souvislosti v tomto bádání. Podporují myšlenku možných benefitů tohoto propojení, nicméně upozorňují na zjednodušenou atribuci pozitivních výsledků. Zdůrazňují, že však zkušenost s dalším vzděláváním zvyšuje společenské sebevědomí a podněcuje individua k pocitu nápomoci ostatním. Navíc vzdělávání dospělých poskytuje příležitosti a kontakty, které umožňují nové způsoby zapojení v rámci komunity. Zainteresování do dalšího vzdělávání přináší schopnosti různého druhu, některé z nich jsou přímo relevantní pro občanské zapojení, některé nikoliv. Co je však společné – umožňují zvětšení sítě sociálních kontaktů a větší míru občanské angažovanosti. Na druhé straně tato sociální spojení mohou vést i k přehodnocení svého stanoviska a opuštění vůle k zapojení se do takovýchto aktivit.

Efekty učení se občanskému svědomí a angažovanosti vysoce závisí na externích okolnostech mimo vzdělávání. Čas, hodnoty, rodinné zázemí a životní zkušenost hraje podstatnou roli. Stejně tak věk a generace. Autoři poukazují a zdůrazňují nutnou distinkci mezi transformujícím a udržujícím efektem vzdělávání. Aktivní občanství není jen v zájmu transformace společnosti, i když zde vzdělávání hraje kruciólní roli jako prostředník a facilitátor mezi občany a nově navrhnutou změnou na základě odůvodněných a demokratických základů. Ale je zde i nová, velmi důležitá role pro vzdělávání, konkrétně v udržování demokratické aktivity, a hlavně v poskytování prostředků občanům pro ochranu před antidemokratickými silami (Shuller, Preston, 2005, s. 153).

8 Kritické zhodnocení nového přístupu

Jako kriticky a racionálně uvažující vědec je nutné nosit brýle mámení a skla domnění křivě jaksí a stejně tak je však potřeba nenechat se udusit se uzdou z všetečnosti a urputnosti. Níže se proto obracím ke kritice výše navrhnutých přístupů, a protože jsem nový přístup popsala jako cestu, je potřeba ji stejně jako Komenského Poutník absolvovat s objektivním pohledem na svět, který není jen dokonalý a podle růžových představ. Nahlížení na realitu nemůže být jen dichotomické, je potřeba hledat jednak distinkci, ale i spojitost. Pro dosažení spektra protipólů nahlížení na soudobou situaci na poli demokratické situace, kritické vědy a úlohy vzdělávání ve společnosti, se pokouším níže uvést kritiku zvolených základů tezí této práce a jejich ospravedlnění.

8.1 Antická a liberální demokracie

Po roce 1989 se nejrozšířenějším modelem demokratického uspořádání stala liberální demokracie. Čas ukázal, že se nejedná o konečnou formu vlády, ale o vývojový stupeň, který je oslabován zvenčí i zevnitř. Nedůvěra v politiku, snižující se volební účast, aféry, nedodržování ústavy či demokratický deficit nadnárodních institucí vedou buď k neliberálnímu pojetí, nebo naopak k potřebě demokratických inovací. V posledních letech je kladen silný důraz nejen na tyto inovace samotné, které by měly oživit politiku, ale i na zvyšování participace. Výzkumy ukazují, že participace a inovace demokracie je svázána spíše s lokální politikou, nikoliv národní. Čemuž se věnoval i sám Aristoteles, který zdůrazňoval roli vzájemné známosti. Kvůli oslabování vztahu občanů k demokracii se přistupuje k participačním technikám, jako jsou rozpočty, územní plány, referenda či odvolávání politiků. Tyto nástroje vedou mj. k posílení vazeb uvnitř komunity. Participativní demokracie počítá s přímým zapojením občanů do politiky, a to nejrozličnějšími formami. Hovoříme tedy o spoluprádnutí, kdy zastupitelský či exekutivní orgán nejčastěji na lokální úrovni poskytne část svých pravomocí občanům. Naproti tomu deliberativní demokracie staví rovněž na aktivním zapojení se občanů do politiky, ale její role není exekutivní, ale konzultační. Její výsledek by měl být doporučením pro výkonný orgán, většinou lokální vládu. Deliberace je tak veřejnou konzultací,

což je její nespornou výhodou zvláště v době, kdy je demokracie založena na volební soutěži politických stran (Šaradín, 2017, s. 308).

Možnost fungování v postliberální konstelaci řeší kniha Milana Znoje, Jana Bíby a Jany Vargovčikové (2014). Soustředí se na neorepublikanismus, deliberativní demokracii, postliberální a následně i na radikální demokracii. Všechny čtyři koncepty se dle autorů snaží překonat tradiční propojení liberalismu a demokracie. Neorepublikanismus klade důraz na svobodu celé společnosti, která jako jediná dokáže bránit nadřazenosti a svévolnosti elit, deliberativní demokracie chce překonat napětí veřejnou diskusí, postliberální agenda směřuje ke smíření socialismu a liberální demokracie. Ačkoliv radikální demokracie je obtížně definovatelná, zdůrazňuje roli subjektu, kritizuje reprezentativní demokracii a pokouší se odhalit a překonat antidemokratická témata globalizace (Šaradín, 2017, s. 310).

Jak se zdá, globalizace nemusí vést k vyprazdňování demokracie pouze na národní úrovni, ale rovněž na lokální. V posledních dvou třech stoletích mnozí autoři považovali za naprosto zbytečné prvky přímé demokracie a rovnost se svobodou za takřka neslučitelné (liberalismus v pojetí Millova, Tocqueville). Postupně jsme se však dostali do situace, kdy jsou to mj. nástroje přímé demokracie, které pomáhají oživovat politickou dynamiku a zvyšovat participaci a překonávat napětí mezi osobní svobodou a svobodou politickou. Spočívala-li athénská demokracie na aktivní účasti v úřadech, pak se řada výzkumů i odborné literatury dopracovává k témuž. Aktivismus je chápán jako zájem o veřejné dění, volební účast a další činnosti spjaté s politikou či společností. Již řadu let se tak významný proud politické filosofie dostává tam, kde už několikrát byl. Poprvé ve velmi rozpracované podobě v době Aristotelově. Neznamená to, že bychom museli nutně akceptovat antické názory na politiku, propojovat je s dnešní situací, ale mnohá pozorování v době, kdy zásadní roli při ožívání demokracie hrají inovace na lokální úrovni, mají stále svou platnost (Šaradín, 2017, s. 310).

8.2 Limity deliberativního pojetí a nových myšlenkových proudů

Kritici se ve valné většině negativně vyjadřují hlavně k vizi liberální demokracie, za níž stojí příslib plné inkluze. K ní směřovala teorie Johna Rawlse a spadá do ní i Giddensova teorie třetí cesty. Oba věřili, že se dá do společnosti přivést řízení alespoň

částečně vylučující sociální antagonismus. Mnohými je to však označováno za nedostatečně vyargumentované. Stejně tak i Cohen, kterému jsem nevěnovala tolik prostoru, a který přichází s odlišným pojmáním deliberativní demokracie, kterou vnímá spíše jako formulaci argumentů v diskuzi Cohen (1996, s. 99). Tím se chtěl odklonit od Habermasova důrazu na onu diskuzi v deliberativním pojetí demokracie.

Kritika deliberativního pojetí demokracie, které byl věnován největší prostor, je silná zejména od zastánců radikálně demokratické teorie neboli teorie agonistického pluralismu, jejímž středem je konfliktní konsenzus. Thomassen v knize *Deconstructing Habermas* (2008) tvrdí, že problém s Habermasovou teorií tkví právě ve snaze racionalizovat politiku. Nový způsob členění politickým problémům nalézají v Derridově dekonstrukci.

Ovšem velmi důležitým zastupitelem agonistické demokracie a zároveň silným kritikem racionálního konsenzu je autorka Chantal Mouffe, která neočekává vytváření společné politické vůle v rámci jednotné veřejné sféry, ale model opakujícího se konfliktního a provizorního nastolování hegemónické nadvlády. Prvky moci a vyloučení eliminujeme tím, že je učiníme viditelnými tak, aby působily prvky soutěžení. Deliberativní demokracie totiž dle ní zcela opomíjí lidské touhy a emoce, kterým musí být dáno prostě k uskutečnění, nestačí pouze hledání morálního (Mouffe, 2000, s. 10).

A právě rozlišování konfliktního a racionálního konsenzu – tedy rozdílu mezi konsenzem ohledně eticko-politických hodnot a svobody a rovnosti pro všechny oproti souhlasu nad interpretací těchto hodnot tvoří rozpor mezi těmito teoriemi. Problém je shledán v tom, že ani konfliktní teorie nenabízí možnost, jak se vyhnout negativní konsekvenci, kterou má samotná idea konsenzu v liberální demokracii.

8.3 Kritický přístup, deliberativní demokracie a vzdělávání dospělých

Na adekvátnost kritického přístupu bych chtěla reagovat demonstrací jeho důležitosti pro vzdělávání dospělých, odrážející se převážně v teoriích Paula Freireho, Jacka Mezirowa a Stephna Brookfielda.

Pokud se podíváme blíže na teorii kritické pedagogiky (aplikované i do andragogiky) jmenovaného Paula Freireho, nalézáme zde silné emancipační prvky. Freire činí žáky spolučiniteli vzdělávání, všichni mají mít stejný prostor

k vyjádření a podoba učení má být zkušenostní, role vzdělavatele je podporující. Nápady jsou sdíleny s respektem, ale jsou také kriticky hodnoceny. Tato emancipační kultura hledá řešení problémů dospělých spojené se sociálními nerovnostmi a nabízí hegemonickou kulturou demokratizace vzdělávání, saturuje potřebu kritického myšlení a sociálních dovedností, nezbytných pro participaci v demokratické komunitě a proměně sociálních nerovností.

Jack Mezirow se sám hlásí k interpretaci Habermasových idejí při budování své teorie transformativního učení a důsledně jej reinterpretuje. Právě díky tomuto učení je nám umožněno porozumět našim interním zkušenostem s okolním prostředím, společností a sebou samými. Zkoumá důsledky kritické teorie pro sebeřízené učení a vzdělávání dospělých.

Kritická teorie je pro Stephena Brookfielda způsob, jak číst nespravedlivou situaci ve společnosti, tak, aby byla pochopena a změněna. Obhajuje myšlenku, že vytvoření spravedlivé a pečující společnosti je vzdělávací projekt a vytyčuje řadu učebních úkolů. Napadá hegemonii, snaží se odkrývat strukturu moci a překonat odcizení. Hovoří o osvobození učení a učení se demokracii. Základním úkolem vzdělávání dospělých je dle něj poskytnout studentům konceptuální nástroje pro radikální a důkladnou kritiku hmotné a intelektuální kultury.

Proto ani andragogika kritickou teorii nesmí opomíjet, a naopak ji v tomto zaměření vzdělávání dospělých implikovat.

8.4 Závěrem

Jak víme, i systém antické demokracie narazil na své limity, ale je důležité znát jeho principy, na které se můžeme odvolávat. Musíme zmínit vnímání myšlenky politiky jako něčeho v protikladu s rodinou, něčeho, co je součástí každodenního života každého občana bez rozdílu. Právě k této ústřední ideji se v práci odvolávám.

Organizování debat může probíhat dvěma způsoby. Shora ve veřejném prostoru prostřednictvím institucí, organizovaných debat či jiných forem shromáždění a zdola podporou neorganizovaných občanských debat, které se mohou odehrávat jak ve veřejném, tak v soukromém prostoru. Zde pak argument není měřen jeho racionalitou. Však i z těchto debat může vzejít deklarace určitého postoje vztahu k výkonné moci státu a v neposlední řadě i vědy.

Dále stavím na premisách, že dialogem, diskuzí a výměnou názorů se vytváří nové a společné všem a že společenské je zároveň i kulturní. Proto teorie transferu výzkumných poznatků má nepostradatelnou část odehrávající se v kulturním prostoru komunity. Samozřejmě reflektuji i kritiku komunit, kde hrozí, že charakter těchto skupin je politický jen ve značně omezeném rozsahu a můžeme čelit slabosti vazeb a nestálosti nových typů komunit vzniklých na základě svépomoci, jelikož svépomocné skupiny mohou poskytovat jakousi náhradu za základní sociální vazby. Je důležité také neopomenout fakt, že skupiny mohou sloužit především jako místo, kde lze za pomoci druhých pěstovat vlastní já (Kopecký, 2004, s. 88). Avšak právě v tomto nám jasné kroky strategie mobilizace vědění mohou být ku prospěchu. Je potřeba na jejich základě zvolit adekvátní cílovou skupinu.

Určení správné cílové skupiny zájemců je těžištěm navrhnutého přístupu, fungování vědeckých institucí jako prostředníků komunity a dění v ní, ve spojení s funkcí činitele a místa veřejného občanského života. Je důležité neopomenout okolní sociokulturní, historickou a politickou situaci, ve které se má výše napsané odehrávat. Proto se v následující kapitole věnuji specifikům, která mohou být překážkou v případném zavádění nově navrhnutého přístupu.

9 Revize idey nově navrženého přístupu v českém prostředí

Na základě kritiky tezí bych chtěla revidovat nově navržený přístup a co hlavně, upozornit na nutnost zohlednění specifik českého prostředí a historie. Chtěla bych zdůraznit odlišnou zkušenost s budováním pojmání národního v České republice oproti západním zemím, stejně tak odlišné chápání občanského. Domnívám se, že je potřeba u nás akcentovat možnost vlivu společnosti jako celku nezávislého na státní moci na její chod a šířit tuto myšlenku mezi občany, a to již id útlého věku. Více se tomu věnuji dále v textu.

I když se může zdát, že idealizuji, nabádám k navázání na tradici vzdělávání dospělých tady u nás, k propojení nejen andragogických pracovišť a kateder ve větší míře a také k pořádání více akcí s přesahem do občanské společnosti a šíření myšlenky mobilizace vědění.

Práce má kromě jiného dvě hlavní roviny. Za prvé naučit občany být politicky odpovědní a aktivní. A za druhé rozšířit možnosti občanského a zájmového vzdělávání mezi populaci České republiky a navázat na tradici. Budování mezilidské vzájemnosti, komunitní spolupráce a zájem o dění ve státě je druhotným a kruciólním produktem. Přejít od teorie k praxi, je sice těžké, ale pojďme udělat první krok.

Protože pojem občanské společnosti se stal jedním z nejdůležitějších v současné západní politické teorii a praxi a občanská společnost je dnes všeobecně pokládána za nástroj svobody a záruku demokracie, které se vyvinuly v západních demokraciích (Müller, 2004, s. 233). Je důležité občanskou společnost rozvíjet pro dobro našeho státu. Proto níže popisuji vývoj a specifika občanské společnosti v ČR.

9.1 Charter a překážky občanské společnosti v České republice

Vznik české moderní společnosti je možné datovat od roku 1918. A i když už to bude skoro 100 let, vzorce z této doby se v české občanské společnosti uchovávají dodnes. Toto období je obdobím vytváření a zakládání v jistém smyslu prvotních a pro budoucí rozvoj určujících předpokladů, forem, sociálně psychologických stereotypů a kulturně civilizačních vzorců a charakteristik české občanské společnosti. Existuje úzká souvislost mezi současnými předpoklady, problémy a vyhlídkami rozvoje české

občanské společnosti po roce 1989 a podmínkami vzniku a rozvoje české občanské společnosti ve druhé polovině 19. století (Müller, 2004, s. 235).

Organicky pojímaný národ v Rakousku-Uhersku se zde neemancipoval vůči státu jako společenství svobodných občanů, nýbrž jako vzájemně propojený soudržný celek. To mu bránilo v sobě rozvíjet prostředí názorové a zájmové plurality. Byla zde existence pouze boje dvou etnik, nikoliv výrazně odlišných zájmových skupin. Müller (2004, s. 242) popisuje následné vyústění nedostatku smyslu pro zájmový konflikt a názorový pluralismus do ústupu racionálního diskurzu ve veřejné sféře a odklon od liberalismu jako takového, zároveň čelíme nedostatečné identifikaci se státem a defenzivnímu stereotypu. Chybí zde vytvoření přirozeného vztahu občanská společnost – stát.

Můžeme tvrdit, že Česká společnost se emancipovala takřkajíc proti státu, neexistence národního hospodářství vedla k fungování pod heslem svůj k svému. Nedostatek kapitálu a ekonomického myšlení, na němž se tržní hospodářství zakládá nevedlo k určitému ekonomickému nacionalismu, což v důsledku znamenalo, že hospodářství jedněch bylo pojato jako zbraň proti hospodářství druhých. Toto vedlo k narušení jednoty české ekonomiky a hospodářskému protekcionismu (Müller, 2004, s. 239).

Hlavním kulturně civilizačním předpokladem, který brání rozvoji občanské společnosti v České republice, jsou nedostatečné vztahy důvěry a robustní vztahy nedůvěry. Nejhlubší vrstvou krize důvěry je důvěra ve společnou akci. Česká společnost trpí nedostatkem občanského sebevědomí a autonomie, společnost se pojímá jako důsledek sil, jež jsou vnější (Müller, 2004, s. 245).

A právě protiváhou nízkého občanského sebevědomí je vypjatý etatismus. To spolu s tradicí deficitního pojetí politiky přispívá k nedostatečnému rozvoji demokratických společenských forem a mechanismů tvorby legitimních politických cílů a vytváří podmínky pro uplatňování jiných specifických legitimizačních strategií. Jednak zakládá tendenci k expertokracii za druhé skládá tendenci odvozovat sebevědomí od vůdců, tedy sklony k legitimizaci politické moci prostřednictvím charismatu (nemusíme se dívat moc zpátky do minulosti abychom našli v našich politických dějinách jasný příklad). Obojí s sebou přináší riziko nekontrolovatelného

růstu státní moci a jejího zneužívání, obojí nahrává rozvoji korupce a klientelismu. Absence zájmové a názorové plurality, jež je důsledkem emancipačního procesu české občanské společnosti, vytváří mimo jiné kulturní bariéru české společnosti využít pozitivního potenciálu společenských konfliktů. Tento kulturní deficit má svoji podobu nejen na úrovni lidské každodennosti, ale také na politicko-konstitucionální rovině. Česká společnost má dlouhodobě problémy s politickou opozicí (Müller, 2004, s. 247–248).

Ve státech, kde dominovala komunistická strana po desetiletí se svou všudypřítomnou ideologií a mechanismy sociální kontroly, obyčejní lidé vyvinuli strategie, jak vycházet v ekonomii v které byl hojný nedostatek a v politickém systému, jehož zákony a instrukce zběžně fungovaly, jak měly nebo jak bylo slíbeno, že budou fungovat. Mezi sebou mají společné znaky na společenské úrovni (Howard, 2003, s. 1).

Slabost či nedostatek občanské společnosti nutně neznamená, že postkomunistická demokracie je v nebezpečí kolapsu či zřícení. Ale brání rozvoji „občanských schopností“, které jsou tak důležité pro podporu a konsolidaci demokratického systému, zároveň zajišťuje, že mnoho občanům postkomunistických zemí chybí vliv a institucionální reprezentace a které by jim jinak poskytly dobrovolnické organizace (Howard, 2003, s. 146).

Občané postkomunistických zemí mají prokazatelně a konzistentně nižší úroveň zapojení a participace než občané většiny ostatních demokratických zemí, zvláště pak ve srovnání s občany post-autoritářských zemí, které mají obdobné úrovně hospodářského rozvoje, politických práv a občanských svobod.

Organizovanost bez subordinace nebyla za komunismu možná, proto paradoxně ještě dnes mnozí chápou veřejnou angažovanost jako omezení osobní svobody. To ostře koresponduje se všeobecně přijímaným tvrzením, že schopnost občanů organizovat se kolem svých zájmů je podmínkou a zárukou svobody a demokracie. Právě zde je důležitá úloha andragogiky a zájmového a občanského vzdělávání.

9.2 Vzdělávání dospělých a česká demokracie

Ve své tradiční liberální formě vzdělávání dospělých přispělo k rozvoji demokracie a občanství. Příklady z britské, dánské a švédské tradice mohou být nabídnuty pro demonstraci vztah mezi vzděláváním dospělých a demokracií. V jiných případech, vzdělávání dospělých přispělo osvobození národů od zahraniční dominance/okupace, jako například v případě Polska. Demokracie, právě proto, může být pojímána jako implicitní cíl vzdělávání dospělých (Bron, 2001, s. 107). Dnes je, více než jindy, tato tradice rozvoje demokracie a občanství skrze vzdělávání dospělých velmi důležitá.

Je více než jasné, že i pro vzdělavatel dospělých je demokracie více než důležitým tématem. Od devatenáctého století byla role vzdělávání dospělých rozšiřovat vědění celým populacím za cílem připravení dospělých získat moc nad vlastními životy, ale také stát se zodpovědnými a rovnými občany, kteří mohou aktivně vylepšit svou aktivitu uvnitř státu a společnosti. Příklady z britské, dánské a švédské tradice mohou být nabídnuty pro demonstraci vztah mezi vzděláváním dospělých a demokracií. Právě proto, může být demokracie pojímána jako implicitní cíl vzdělávání dospělých (Bron, 2001, s. 107).

Nacházíme zde velký potenciál pro výzkum a tvorbu publikací takto zaměřeného vzdělávání dospělých. Snahu nejvíce prosazuje již zmíněná ESREA. Oproti jiným vědeckým disciplínám jako politická filosofie, politická věda a sociologie, se příliš neobjevují, přitom patří spíše k aplikovaným přístupům stejně jako politická věda. Přesah vzdělávání dospělých je i do sociologické teorie analýzy sociálních skupin, role společnost versus stát a kulturní, lidský a sociální kapitál jsou tím, co by vzdělavatele dospělých mělo vážně zajímat. Vzdělávání se na téma občanství, občanskou společnost a demokracii soustředí jinak než výše zmíněné vědy, ale právě ty selhávají ve vyrovnávání se s problémy specifickými právě pro vzdělávání dospělých (Bron, 2012, s. 111).

Učení se demokracii musí začít od rekoncidence faktu, že je několik možných způsobů bytí Čechem. Hlavním úkolem současných demokracií je vyvinout nové způsoby politické solidarity, které jsou obohaceny kulturní diverzitou. Znamená to, že demokratická obnova musí být chápána jako dlouhodobý kulturní a vzdělávací

proces, ve kterém se lidé učí žít demokratickým způsobem. Demokracie není jen o politických institucích a procedurách – i přestože jsou také důležité. Nová politika je více o tom, co se děje na poli politiky či občanské společnosti než tím, co se děje na poli politiky státu. Konec konců, aktivní občanství musí být o vůli a schopnosti občanů diskutovat o tom, co to znamená být občanem v demokratické společnosti a jak se diskuze v průběhu času mění (Crawther, Martin, Shaw, 2003, s. 8–10).

Je potřeba do české společnosti zavést pluralitu názorů a existenci diskuze nad odlišnými úhly pohledu a názory ostatních. Teorie deliberativní demokracie zahrnuje celou řadu možných deliberativních útvarů, v nichž může být diskuze realizována. Graham Smith a Emmeline Cooper mezi ně řadí například občanské poroty, občanské panely, plánovací buňky, deliberativní hlasování, „visioning“, občanské summity, městské mítinky 21. století či online diskusní fóra (Smith, Cooper, 2012, s. 1). Jak teorie deliberativní demokracie, tak s tím spojená teorie demarchie patří ve velké míře spíše do anglo-americké politologické tradice, tedy i s největším počtem případových studií deliberativních fór se setkáme právě v USA, Austrálii a Kanadě. Nicméně součástí nového přístupu je postupné budování výše zmíněného i v České republice.

9.3 Kroky k aktivní české občanské společnosti

Postoje české společnosti mají tendenci kolísat mezi politickým a společenským cynismem. Je potřeba dosáhnout „politické gramotnosti“, jež označuje schopnost tolerantního, a přitom ostražitého postoje, který nepodceňuje, ale také nepřeceňuje možnost demokratické politiky a chrání ji (Müller, 2004, s. 249).

„I když občanskou společnost musí vytvořit sami občané a vláda či stát nemohou existenci občanské společnosti zajistit, stále jim patří v jejím budování nezastupitelná role. Stát totiž může její existenci překazit, o čemž svědčí i naše historická zkušenost. Pokud však stát nemůže její existenci i fungování zajistit, neznamená to ještě, že nemůže její existenci a její vznik podporovat pomocí nejrůznějších nástrojů; především vytvořením příznivých právních, fiskálních či politických podmínek pro její vznik a rozvoj“ (Müller, 2004, s. 248). Stejně tak podotýkám, že je důležité potom zhodnotit náš přístup a zavedení propojení s teorií transferu výzkumných poznatků a tím i vydefinovat úlohu vědeckých institucí v občanské společnosti.

Stále zaznívají hlasy negativní a kritizující demokratický systém, ale na základě naší historie, nemůžeme najít lepší systém. Co však nutí demokracii růst a vyhrávat, jsou dva sociální fenomény v antagonistickém vztahu – stát a občanská společnost. Cesta k demokracii tak vede skrze vedení a budování tohoto vztahu (Bron, 2001, s. 108).

Rozvoji občanské společnosti v České republice po dlouhou dobu bránily okolní podmínky jejího rozvoje. V období první republiky byla odejmuta moc z rukou občanské společnosti do rukou státu a defenzivní stereotyp národní existence se později v podmínkách transformoval do radikální podoby „zespolečnění státu“ prostřednictvím politických stran. Takto vystavěných základů se posléze chopila komunistická (socialistická) vláda a kontrola byla až na úrovni totální (Müller, 2004, s. 248). Došlo tak k destrukci české občanské společnosti a rozvíjet ji proto tak velmi těžké.

Proto je důležité vytvářet prostředí názorové a zájmové plurality za pomoci deliberativní teorie. Ať už mimo vědecké akademické instituce, nebo právě na nich. A vzdělávání v tom má nezastupitelnou roli jako znalec nástrojů komunikace a zacházení s dospělými občany. Znamená to, že demokratická obnova musí být chápána jako dlouhodobý kulturní a vzdělávací proces, ve kterém se lidé učí žít demokratickým způsobem. Klíč je v každém z nás.

10 Závěr

Zamýšleným cílem práce bylo kriticky zhodnotit přístup univerzit a vědeckých institucí ve věci komunikace s občany, navrhnout aktualizovaný koncept tohoto přístupu, který předpokládá názory a zpětnou vazbu občanů a zhodnocení změn na základě koncepce demokracie, občanské společnosti a veřejnosti v jejich kritické podobě, a zdůraznit roli andragogiky jako poskytovatele nové metodologie a vědění k řízení těchto aktivit. A to na základě analýzy způsobu komunikování s veřejností, především prezentace v médiích, dále analýzy oslovených subjektů a cílových skupin, uvedeno na příkladu univerzity a vědeckých institucí.

Bylo ho dosaženo za pomoci deskripce komunikace veřejných akademických institucí s občany a analýzou a kritikou zvolené metody komunikování na základě kriticky orientované teorie deliberativní demokracie. Dále návrhem role vzdělavatele dospělých jako prostředníka mezi veřejností a těmito institucemi, a to na základě teorie transferu výzkumných poznatků, a především jejího aplikování a metodách.

Na začátku práce se věnuji vymezení spojení mezi aktivními občany a veřejnými akademickými institucemi. Nejprve vymezuji základní pojmy, následně hledám propojení mezi aktivním občanstvím a děním na veřejných akademických institucích. Řešením je pro mne aplikování teorie transferu výzkumných poznatků, jež je silně vztaženo na program vzdělávání dospělých, občanskou participaci, péči o okolní komunitu, kritickou úlohu vědy a plné deliberativních prvků.

V kapitole následující demonstruji na analýze současného stavu komunikace vědeckých institucí aktuálnost zvolení i jiných cílových skupin, jejich oslovení, a nejen jednostrannou komunikaci, jež dokládám na konkrétních příkladech. Nastiňuji, na které cílové skupiny je komunikace namířena. Ke zhodnocení mi dopomohlo nejen prozkoumání dostupných zdrojů komunikace, ale i osobní schůzky se za ni zodpovědnými osobami. Dospívám k závěru, že komunikace je značně jednostranná, málo intenzivní. Mohla by více používat marketingové nástroje a PR strategie, které jsou provázané na aktuální trendy kýžených cílových skupin. Nicméně se tímto směrem neustále posouvá a vyvíjí.

Do kontrastu se soudobým fungováním a principu demokracie dávám popis jeho ideální podoby a fungování, jež byla řešena i v době antické, ve které má demokracie

svůj původ. Stejně tak vymezují pojmy občanské společnosti, občanství a jeho významu v demokracii. Naznačují, že důležitost připomínání si ideální formy demokracie a jejího uskutečnění tkví v tom, že slouží jako vodítko pro naše konání. Je nemožné se k němu navrátit, ale je potřeba uvádět normativní argumenty, bez nichž se současná demokracie neobejde a ani tomu v naší i evropské historii nebylo jinak.

Věnuji se i kritickému přístupu ve vědě, a to z toho důvodu, že pokud chceme najít vzájemné pojítko mezi veřejnými akademickými institucemi a občany – je jím věda. Věda, která by měla občanům pomáhat v jejich každodenním životě a oni by měli mít možnost se k jejímu zaměření vyjádřit, stejně tak jako k fungování na vědeckých institucích, zkoumanému, vyučovaným oborům, aktuálnímu badání a směřování výzkumu. Jejich prostory, stejně tak i jiné veřejné prostory jsou místem možného uspořádání deliberativních fór. Díky tomuto propojení může hledat návaznost na učení se aktivnímu občanství.

Při hledání ideálu aktivního přístupu občanů ke vědě a vzdělávání jsem nechtěla opomenout výrazné moderní myšlenkové proudy, které mají na teorii demokracie a stejně tak vzdělávání dospělých (andragogiky) neopomenutelný vliv. Věnovala jsem větší pozornost třetí cestě, teorii moderního rizika a sporu mezi liberalismem a komunitarismem, z něhož vychází i Habermas při ustanovení deliberativní politiky. Té jsem věnovala širší prostor, protože navazuje na kritickou úlohu věd a rozvíjí ještě více myšlenku aktivní participace občanů, ale má i spojitost s českou filosofií, jelikož Masaryk zastával názor velmi podobný. Na základ myšlenek Michaela Burawoye a jeho teorie veřejné sociologie jako služby občanům navazují opět úlohou výzkumu a vědy jako služby veřejnosti. Věda, výzkum i dění na univerzitách by tak měli být věci veřejnou a zapojení aktivních občanů je zde nutné.

Největší otázkou však nadále zůstává, jak občany k takovéto participaci, pejorativně řečeno, „přinutit“, protože je to v jejich zájmu a zároveň je vymezení občanské společnosti a státu pilířem demokracie, který nemůžeme dále opomínat. Na již fungujících vztazích mobilizace vědění se snažím ukázat podobu fungování takového transferu výzkumných poznatků a navázání vědeckých institucí na komunitu. Stejně tak z již zaběhnuté praxe čerpám právě metodiku oslovování správných cílových skupin a vyzdvihuji důležitost jejich jednotlivých prvků.

Snažím se načrtnout vizi celé práce pomocí jistých dílčích kroků, které by nově navrženému přístupu byly oporou. Nezastupitelnou roli zde hraje andragog, potažmo vzdělávání dospělých. Je totiž s budováním občanské společnosti, zvláště pak v České republice, neodmyslitelně spjata.

Proto nabízím krátký exkurz do historie lidovýchovné činnosti v českých zemích v 19. a 20. století, k němuž se nadále česká teorie vzdělávání dospělých ráda obrací. Reviduji význam občanského vzdělávání a jeho ovlivnění zmíněnými moderními myšlenkovými proudy. Popisuji nezastupitelnou roli vzdělání ve vedení k uvědomělému občanství, a to nejen roli andragogickou, ale i pedagogickou. Navrhují novou možnou roli jako činitele ve společnosti a jeho možnou úlohu v revitalizaci demokracie směrem, jak bylo navrženo výše. Hledám možná úskalí nově navrhnutého přístupu. Následně podrobuji kritice základní teze práce.

Snažím se zdůraznit nepostradatelnost občanské společnosti v demokratickém státě. Vyzdvihuji prvky deliberativní demokracie, ale i argumenty jejích antagonistů, také spojuji teorii kritické vědy v souvislosti s teoriemi vzdělávání dospělých.

Na základě kritiky tezí znovu reviduji nově navržený přístup, a ještě mnohem více zdůrazňuji nutnost zohlednit specifika, která se v našem českém prostředí a historii vyskytují. Akcentuji odlišnou zkušenost s budováním pojmání národního oproti západním zemím, stejně tak odlišné chápání občanského. Je potřeba v České republice zviditelňovat možnost vlivu společnosti jako celku nezávislého na státní moci na její chod.

Konstituování formy demokracie nejbližší ideálu jejího fungování není ustálené, jde neustále vpřed a stále se objevují nové teorie o jejím uspořádání. Její ideální formu však nepřestáváme hledat, a možná jí nikdy asi nedosáhneme. Je však potřeba na ní neustále a kontinuálně pracovat tak, aby zaručila všechny své přísliby. Nabízím novou možnost začlenění občanů do chodu veřejných akademických institucí na základě deliberativních prvků, fungující občanské společnosti díky zprostředkování skrze vzdělání a vzdělávání druhých, kritické vědecké teorie, a to vše za pomoci teorie transferu výzkumných poznatků. Úloha andragogiky spočívá v nabídnutí více možných vhodných nástrojů, jak takového cíle dosáhnout.

Novou úlohou veřejných akademických institucí v občanské společnosti je tedy nejen být místem setkávání občanů, ale i místem pro realizaci aktivního občanství. V celém společenském spektru již můžeme ve věci zapojování občanů do společenského, kulturního i politického dění pozorovat vývoj pozitivním směrem. Příkladem může být již zmíněná Strategie AV21 Akademie věd nebo i větší množství pokusů o uskutečňování participativních rozpočtů a celkově větší frekvence skloňování pojmu společenská odpovědnost či občanská společnost. Proto využití teorie transformace výzkumných poznatků a informování veřejnosti o výsledcích vědy a výzkumu spojené s podnikáním dalších kroků pro využití těchto výsledků v praxi může vést a mít dopad na ještě větší angažovanost občanů. Velkou roli zde hraje fakt, že se nejedná o nařízení „shora“, ale společné úsilí. Informování veřejnosti a spolupráce s ní je tedy nevyhnutelná. Věřím a zároveň pozoruji, že jsme na dobré cestě a andragogika ve spojení s dalšími humanitními a společenskými vědami bude na této cestě skvělým průvodcem.

11 Soupis bibliografických citací

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Strategie AV21*. Praha: Akademie věd České republiky, 2015.

BARŠA, Pavel. Liberalismus, komunitarismus a politika derridovské výstřednosti. *Politologický časopis*. Brno: Nadace Mezinárodního politologického ústavu Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1998, 3(6), s. 296–311. ISSN 1211-3247. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1998/3/1998-3-6-Bar%C3%81a-Liberalismus,%20komunitarismus%20a%20politika%20derridovsk%C4%81%20v%C5%BEst%C5%BCednosti.pdf>

BECK, Ulrich. Living in the world risk society. *Economy and Society*, 2006, 35(3), s. 329–342. ISSN 1469-5766. Dostupné z: <https://www.skidmore.edu/~rscarce/Soc-Th-Env/Env%20Theory%20PDFs/Beck--WorldRisk.pdf>

BENHABIB, Seyla. The Democratic Moment and the Problem of Difference. In: BENHABIB, Seyla (eds.). *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press, 1996, s. 3–19. ISBN 0691044783. Dostupné z: <http://press.princeton.edu/titles/5890.html>

BRON, Agnieszka. Learning for democracy and citizenship. In: Bron, Agnieszka a Michael Schemmann (eds.). *Civil Society, Citizenship and Learning*. Münster: LIT, 2001, s. 109–137. ISBN 3-8258-5324-1.

BRIGGS, Gery a kol. *Questing Your Way to a Knowledge Mobilization Strategy. Doing Research That Is Useful And Used*. Dostupné z: <https://carleton.ca/communityfirst/wp-content/uploads/KMB-Questing-Your-Way-to-a-KMb-Strategy-Jun-29-2015-3.pdf>

BURAWOY, Michael. For Public Sociology. *American Sociological Review*. 2005, 70(2), s. 4–28. Dostupné z: <http://burawoy.berkeley.edu/Public%20Sociology,%20Live/Burawoy.pdf>

COHEN, Joshua. Procedure and Substance in Deliberative Democracy. In: BENHABIB, Seyla (eds.). *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of*

the Political. Princeton: Princeton University Press, 1996. ISBN 0691044783.
Dostupné z: <http://press.princeton.edu/titles/5890.html>

COOPER, Emmeline a Graham SMITH. Organizing Deliberation: The Perspectives of Professional Participation Practitioners in Britain and Germany. *Journal of Public Deliberation* (2012). Vol. 8: Iss. 1, Article 3.
Dostupné z: <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol8/iss1/art3>

CROWTHER, Jim, MARTIN Ian a Mae SHAW (eds.). *Renewing Democracy In Scotland*. Edinbrugh: National Institute of Adult Continuing Education, 2003.
Dostupné z: <http://www.chex.org.uk/media/resources/publications/External/Renewing%20Democracy%20in%20Scotland.pdf>

CUPP [online]. Brighton: University of Brighton, 2017 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <https://www.brighton.ac.uk/business-services/community-partnerships/index.aspx>

ESREA [online]. Linköping: Linköping University, 2017 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z www: http://www.esrea.org/adc_network?l=en

FENWICK, Tara J. a Lesley FARRELL. Knowledge mobilization and educational research: politics, languages and responsibilities. New York, NY: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-61465-8.

FOUCAULT, Michel a Michel SENELLART, (eds.) *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-181-9.

GOODIN, Robert E. *Innovating democracy: democratic theory and practice after the deliberative turn*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-954794-4.

GIDDENS, Anthony. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge Polity Press, 1998. ISBN: 978-0-7456-6660-0.

HABERMAS, Jürgen. Tři modely demokracie. In: HABERMAS, Jürgen, Ian SHAPIRO a Milan ZNOJ. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofie, 2002, s. 79–92. Morální a politická filosofie. ISBN 80-7007-156-7.

HORKHEIMER, Max a Herbert MARCUSE. Filosofie a kritická teorie. *Filosofický časopis*. 2003, 51(4), s.617–638. ISSN 0015-1831.

HOWARD, Marc Morjé. *The weakness of civil society in post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 0-521-01152-3.

HRUBEC, Marek. *Od zneuznání ke spravedlnosti: kritická teorie globální společnosti a politiky*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2011. ISBN 978-80-7007-362-9.

HRUBEC, Marek. Horkheimer a Marcuse: tvůrci programových tezí kritické teorie. *Filosofický časopis*. 2003, 51(4), s. 593–616. ISSN 0015-1831.

HRUBEC, Marek. *Odjištěná společnost: rozhovory o potřebné společenské změně*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2015. Knižnice Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-228-9.

JOHNSTON, Rennie. A framework for analysing and developing adult learning for active citizenship. In: Danny WILDEMEERSCH a Veerle STROOBANTS a Michał BRON. *Active citizenship and multiple identities in Europe: a learning outlook*. New York: P. Lang, 2005, s. 47–67. ISBN 3-631-54202-X.

KOLÁŘ, Antonín. *Demokracie antická a moderní*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1936.

KOPECKÝ, Martin. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých: aktivní občanství jako cíl pro celoživotní učení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. Andragogika. ISBN 80-86432-96-3.

KUNC, Jiří. O demokracii a ústavnosti. In: PINC, Zdeněk a Jiří KUNC. *Demokracie a ústavnost*. V Praze: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-868-9.

MOUFFE, Chantal. *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism*. Vídeň: Institute for Advanced Studies, 2000. ISSN: 1605-8003. Dostupné z: https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_72.pdf

MÜLLER, Karel B. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003. Filosofická setkávání. ISBN 80-7254-387-3.

MÜLLER, Karel. Česká občanská společnost. Předpoklady a problémy. In: HRUBEC, Marek. *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Praha: Filosofia, 2004, s. 233–253. ISBN 80-7007-211-3.

OTEVŘENÁ VĚDA [online]. Praha: Středisko společných činností Akademie věd ČR, V.V.I.© 2009-2017 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.otevrenaveda.cz>

PALÁN, Zdeněk. *Základy andragogiky*. [online]. Praha, 2002 [cit. 2017-03-27]. Dostupné

z: http://media0.wgz.cz/files/media0:5100491c3f8cb.pdf.upl/Zaklady_andragogiky.pdf. Skripta k předmětu Úvod do studia personalistiky. Vysoká škola J. A. Komenského.

PINC, Zdeněk. Ústava v antické polis. In: PINC, Zdeněk a Jiří KUNC. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999, s. 18–35. ISBN 80-7184-868-9.

PIPER, Martha. *Building a civil society: A new role for the human sciences*. Killam Annual Lecture. Halifax: Killam Trusts, 2002. Dostupné z: <http://killamlaureates.ca/doc/2002KillamLecture.pdf>

PITHART, Petr. Občanská společnost a stát. In: PINC, Zdeněk a Jiří KUNC. *Demokracie a ústavnost*. V Praze: Karolinum, 1999, s. 238–245. ISBN 80-7184-868-9.

POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0508-2.

PHIPSS, David. *Introduction to Knowledge Mobilisation* [online]. The Guardian: 2012 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2012/mar/09/introduction-to-knowledge-mobilisation>

PHIPPS, David J. a Stan SHAPSON. *Knowledge mobilisation builds local research collaborations for social innovation*. York: York Univeversity, 2009. Dostupné z: https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/4568/km_phipps_shapson_2009.pdf?sequence=3&isAllowed=y

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

RESCHOVÁ Jana a Blanka ŘÍCHOVÁ. České občanství. In: PINC, Zdeněk a Jiří KUNC. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999, s. 62–70. ISBN 80-7184-868-9.

RESEARCH IMPACT [online]. Victoria: University of Victoria, © 2017 [cit. 2017-04-30]. Dostupné z: <http://researchimpact.ca/so-what-the-heck-is-knowledge-mobilization-and-why-should-i-care/>

RICHTER, Vít. Knihovny Veřejné. *Kultura České republiky v číslech. Vybrané údaje ze statistických šetření*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2016. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Kultura_v_cislech_2016_web.pdf

RURU [online]. St Andrews: University of St Andrews, © 2012-2015 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <http://www.ruru.ac.uk/>

SCHULLER, Tom a John PRESTON. Skills, values and networks: Evidence on the wider benefits of learning. In: WILDEMEERSCH, Danny a Veerle STROOBANTS a Michał BRON. *Active citizenship and multiple identities in Europe: a learning outlook*. New York: P. Lang, 2005, s. 139–155. ISBN 3-631-54202-X.

SSHRC [online]. Ottawa: Social Sciences and Humanities Research Council, 2016 [cit. 2017-04-30]. Dostupné z: <http://www.sshrc-crsh.gc.ca/funding-financement/programs-programmes/definitions-eng.aspx#km-mc>

ŠARADÍN, Pavel. Úvahy o současné demokracii. *Filozofia*. 2017, 72(4), s. 306–311. ISSN 2585-7061. Dostupné z: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2017/4/306-311.pdf>

ŠERÁK, Michal a Miroslava DVOŘÁKOVÁ. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita, Institut vzdělávání a poradenství, 2009. ISBN 978-80-213-2001-7.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6

ŠIMSA, Martin. Masarykův a Habermasův pojem demokracie. In: HRUBEC, Marek (eds.). *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Praha: Filosofia, 2004, s. 135–147. ISBN 80-7007-211-3.

ŠMAUS, Gerlinda. Text a podtext „Rizikové společnosti“ Ulricha Becka. *Politologický časopis*. Brno: Nadace Mezinárodního politologického ústavu Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1997, 2(6), s. 172–184. ISSN 1211-3247. Dostupné z: [http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/2/1997-2-6-Smausova-](http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/2/1997-2-6-Smausova-Text%20a%20podtext%20rizikove%20spolecnosti%20ulricha%20becka.pdf)

[Text%20a%20podtext%20rizikove%20spolecnosti%20ulricha%20becka.pdf](http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/2/1997-2-6-Smausova-Text%20a%20podtext%20rizikove%20spolecnosti%20ulricha%20becka.pdf)

THOMASSEN, Lasse. *Deconstructing Habermas*. New York: Routledge, 2008. Routledge studies in social and political thought, 51. ISBN 978-0-415-54116-9. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=h0YrBgAAQBAJ&pg=PA173&lpg=PA173&dq>

Ó TUAMA, Séamus. Learning to balance risk and opportunity: Collective decision making on science and technology. In: Danny WILDEMEERSCH, Veerle STROOBANTS a Michał BRON. *Active citizenship and multiple identities in Europe: a learning outlook*. New York: P. Lang, 2005, s. 67–87. ISBN 3-631-54202-X.

UHDE, Zuzana. Obhajoba sociologie se stala obhajobou společnosti: Rozhovor Zuzany Uhde s Michaellem Burawoyem. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, 12(2), s. 57–61. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/ceee266077995f6c04d1f323ec3512129f9fa6a6_obhajoba-sociologie-se-stala-obhajobou-spolecnosti.pdf

UNITED WAY [online]. York: University of York, ©2017 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <http://www.unitedwaytyr.com/about-us>

UP AIR [online]. Olomouc: UP AIR, ©2017 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://upair.upol.cz/>

Úkáčko.tv [online]. Praha: UK Media, ©2015 [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.ukacko.tv/>

UWEX [online]. Madison: University of Wisconsin – Extention, ©2017 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: www.uwex.edu/about/mission/

Výroční zpráva za rok 2016. Praha: NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2017. ISBN 978-80-7068-315-6.

ZNOJ, Milan. Cesta od normativní demokracie k procedurální a zpět. In: HABERMAS, Jürgen, Ian SHAPIRO a Milan ZNOJ. *Teorie demokracie dnes*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2002, s. 7–20. ISBN 80-7007-156-7.

Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2015. IV. Díl, Edukace a veřejná osvěta. Praha: NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, 2016. ISBN 978-80-7068-310-1.

ZNOJ, Milan. Deliberativní – a co dál? *Listy*. 2005, 4. ISSN 1210-1222. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=054&clanek=040531>

ZNOJ, Milan, Jan BÍBA a Jana VARGOVČÍKOVÁ. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2878-3.

Příloha A: Tabulky

Tabulka 1: Účel mobilizace vědění: Od výzkumu k akci

Potenciální zaměření transferu výzkumných poznatků podle fáze výzkumu Mobilizace vědění se objevuje při každé fázi výzkumu			Užívání a uživatelé výzkumu (příklady)
Projektování	Implementace	Výsledek	Uživatelé výzkumu
Steakholder Analýza Analýza publika Angažovanost komunity Angažovanost uživatele Zprostředkovávání Budování kontaktů a sítě	Vytváření (Spolu)vytváření Výměna Angažovanost komunity Angažovanost uživatele Zprostředkovávání Budování kontaktů a sítě	(Spolu)vytváření Transfer Šíření Publikace Obhajoba Analýza publika Zapojení komunity Zapojení uživatele Zprostředkovávání Budování kontaktů Budování sítě	Zákodníci Výzkumníci Tvůrci programů Média Praktikující Pacienti Široká veřejnost
			Využití výzkumu Citace, evidence, pravomocné rozhodování, programové návrhy, změny v praxi, chování a politice, informovaná veřejnost, sociální inkluze, sociální spravedlnost, sociální inovace
Evaluace a kontrola: dosah, relevance, vztahy, výsledky			

Zdroj: (Briggs, 2015, s. 2, zdůrazněno v originále)

Tabulka 2: Příklady transferu výzkumných poznatků dle typu média

Médium	Příklady
Osobní setkání (prezentace, plakát, konverzace, networking, prospekty, brožury)	Konference, symposia, summity, fóra, asociace, organizace, komunity.
Participační techniky	Konzultace, rozhovory, skupinové diskuze, mapování výsledku, procesní design a mnoho dalších.
Internet	Internetové stránky, blogy, webináře, přednášky TED, asociace, veřejné mínění, organizace
Sociální média	Facebook, Twitter, Linked In, YouTube, Instagram, Vineo, Slideshare, virální videa a jiné sociální platformy.
Tisk	Žurnály, magazíny, noviny, občasníky. Plakáty, knihy, politická sdělení, faktografické listy.
Televize a rádio	Zprávy Zpravodajské relace Populární pořady
Představení	Divadlo Tanec
Ke zvážení	Zjednodušený jazyk Nové technologie Digitální propast Guerilla marketing

Zdroj: (Briggs, 2015, s. 7, zdůrazněno v originále)